Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной декабриин 21-hээ гарана

Олониитын-политическэ газетэ

1991 МАРТ 7 ЧЕТВЕРГ

№ 48 (18671)

сэн 6 мүн.

КПСС-эй БУРЯАДАЙ ОРГАНИЗАЦИИН ХИНАЛТЫН КОМИССИИН ПЛЕНУМ

ФСР-эй Компартиин Буряадай республиканорганизацийн хиналтын комиссиин ээлжээтэ м боложо, «КПСС-эй XXVIII съездын, парЦК-гай удаадахи Пленумүүдэй шиндхэбриhээ уламжалан гараhан хиналтын комиссиин гонууд тухай», «Хиналтын комиссиин президэй, тус комиссиин гэшүүдэй статус тухай» алнуудые зүбшэн хэлсэбэ. Түрүүшын асуудэлиндхэл партиин республиканска организацийн лтын комиссиин түрүүлэгшэ К. Д. Лубсандорхээ.

ндхэл-зүбшэн хэлсэлгэдэ Хурамхаанай хиналкомиссиин түрүүлэгшэ Г. И. Баранников, Бэй районой Бодонгуудай совхозой директор Очиржапов, Хяагтын хиналтын комиссиин түгшэ В. К. Альков, Улаан-Удын локомотивна ой парткомой секретарь В. А. Гранат, Захаа-хиналтын комиссиин түрүүлэгшэ А. Ж. Туреспубликанска больницын отделение даагБ. Бороноев, Хэжэгнын хиналтын комиссиин лэгшэ Б. Ц. Эрдынеев, «Гусиноозерская» шахшахтер Г. Г. Горбатенко, республикын юстминистр Ю. Б. Цыренжапов, Бурятскагропромй пэбтэрүүлгын таhаганай ахалагша мэргэжэлхиналтын комиссиин түрүүлэгшын орлогшо Николаев, Советскэ хиналтын комиссиин түргшэ Ю. Н. Тихоненко, гадар трикотаж хубсафабрикын директорэй орлогшо Л. И. Седкиврз-гэй парткомой секретарь А. Я. Пиядин, рескомой эмхидхэлэй-партийна болон кадрай ябуулха хүдэлмэрийн таhагые даагша В. Р. сов гэгшэд хабаадаа.

пум хэлсэгдэhэн асуудалаар зохихо тогтоолан абаа. Мүн Хиналтын комиссиин президиус комиссиин гэшүүдэй статус баталагдаа.

М. САНДАНОВ,
манай корр.

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ ахалгай үдэр

ҮРМАШУУЛХЫН ТУЛА

шье мэдэhээр, hүүлэй ийтэ барилга дээрэхи мууданхай гээшэ. Тиич шад ондоо предприоперативуудта хүдэлмэй комбинадай баеуправленидэ хүдэлмэ олоор дуталдажа, гэрнүүдые, социальнообъектнүүдые түргэдхоохо арагүй болоо. инадай дирекциин, баеуправлениин хамтын дээрэ байдалаа hайн хэмжээнүүд абтаа омбинадай хүдэлмэрчборилга дээрэ гурбан жэл соо хүдэлхэ тухай хэлсэгдэжэ, зохихо хэмжээнүүд абтаа.

Энэ болзорто ажаллаhан хүдэлмэришэн гэр байра абаха эрхэтэй юм. Мүнөө комбинадай цехүүдээ 12 хүдэлмэришэд ержэ, управленидэ шэнэ бригада байгуулжа, байрын гэрэй барилга эхилээ. Техническэ мэргэжэлэй 14-дэхи училищи комбинадай захилаар барилгашадые hургана. Училищи дүүргэжэ, ажаллахаяа ерэhэн хүбүүдтэ туйа болгон, 350 түхэриг үгэхэ шиндхэбри абтаа юм.

Н. ДОРЖИЕВА.

Хабарай тарилга холо бэшэ

МУУ ҮРЭhЭНhӨӨ ЮУН УРГАХАБ?

Республикын ажахынуудта хаагдаhан таряанай үрэhэ шалгажа үзэхэдэ, 100,4 мянган тоннынь аяар 56 процент тарилгын шанарта хүргэгдөөгүй, хүсэд сэбэрлэгдээгүй, үргаха шадалаар муу гэжэ элирүүлэгдэ. Баргажанай, Яруунын, Кабанскын, Хэжэнгын, Прибайкалийн, Захааминай, Ивалгын районуудта муу шанартай үрэhэн ехэ. Таряанай, хартаабхын үрэhэ бэлдэхэ хэрэгтэ тохёолдоhон орёо бэрхэтэй, нүгөө талаараа харюусалгагүй байдал тухай энэ статья соо бэшэгдэнэ.

Үнгэрэгшэ жилдэ ажахынуудта ороо таряанай муу бэшэ ургасын абтабашье hаань, мүнөө болоходо, олонхи районуудта хабарай тарилгада хэрэгтэй үрэhэ хүрэнгэ бэлдэхэ хүдэлмэри тон бэрхэтэй байдалда ороод hаа.

Жэшээлхэдэ, hүүлэй мэдээгээр республика соо шалгаг даhан 100,4 мянган тонно таряанай үрэhэнэй ороидоол 44 процентнь тарилгын шанарта хүргэгдэнхэй, үлөөшэ аяар 56 процент үрэhэн хүсэд сэбэрлэгдээгүй, элдэб холисотой, шулуу шоройтой, үргаха шадалаар муу, үлүү шиигтэй нойтон гэжэ элирүүлэгдээ.

Үнгэрhэн намарhаа хойшо таряанай үрэhэ hайнаар сэбэрлэхэ, шорой шохойhоонь илгаха арга боломжын гүйсэд бии байбашье hаань, илангаяа Баргажанай, Яруунын, Хэжэнгын, Прибайкалийн районуудай олохон ажахынууд мүртэй юумэ хэргүй.

Тусхайлбал, Баргажанай районой Хилганын колхоз (түрүүлэгшэ Б. Б. Ринчинов) нёдондо ороо таряанай бараг hайн ургаса абажа, энэ жилдэ хүсэд хүрэхэ эрхим үрэhэ бэлдэхэ аргатай байгаад, бүхэли намартаа – үбэлдөө мүртэй юумэ хэргүй. Эндэ бүхыдөө хаагдаhан үрэhэнэй хахадhаа ехэнхинь элдэб эсын жэжэ-божо холисоhоо сэбэрлэгдээгүй байха юм. Баргажанай (директорынь Н. Д. Шелковников), Бодоной (директорынь В. П. Селезнев) совхозуудта бүхыдөө хаагдаhан үрэhэниинь хуу шахуу дутуу сэбэрлэгдэнхэй байба.

Иимэ байдалай гол шалтагаан гэхэдэ, ажахынуудай таряанай тоогууд дээрэхи ороо hэ сэбэрлэдэг, үлүү булуу юумэнhэ илгадаг оньhон тухэрэлгэнүүд ехэнхидээ хуушаранхай. hүүлэй үедэ шэнэ КЗС, ЗАВ тухэлэй томо тухэрэлгэнүүд баригданагүй. Үрэhэнэй ороо hо хадагалха амбаар, складуудуталдана. Эдэ бүгэдэ үрэhэ сэбэрлэхэ хүдэлмэрийе горитойгоор гэдэргэ татана.

Гэхэтэй хамта ажахынуудай таряанай тоогууд дээрэхи хүгэлмэри баhал хангалтагүй мууГаар эмхидхэгдэнэ гэжэ тэмдэглэхээр. Агрономууд тэндэ хүдэлэгшэдэй ажалые бүроор хинан харадаггүй, шанарыень шалгадаггүй байха юм. Тэрээнhээ боложо, тариа сэбэрлэдэг машинануудта таарахагүй hагшуур, тухеэрэлгэнүүдые тодхоод хүдэлгэжэ байха, сэбэрлэhэн ороohоёо худхажархиха, класс классаарнь илгахагүй ушар олон үзэгдэнэ.

Хэнэйшье мэдэhээр, бухы дээрээ үнгэрhэн жилдэ хабартаа, зундаа, намартаашье сагай улэрил орёо бэрхэтэй байжа, таряан жэгдэ бэшээр эдеэшэhэн, дээрэhээнь хүсэд эдеэшээгүй, ногоон зандаа таряан сохигдоо, худхагдаа. Энэнь hайн шанартай үрэhэ бэлдэхэ хэрэгтэ hаад ушаруулна.

Хэды иимэ байдалай тохёолдоошье hаа, ерэхэ жилэйнгээ ургасада бодото анхарал хандуулжа, үрэhэ хүрэнгэ бэлдэхэ хэрэгтэ ходо hаналаа табижа байдаг ажахынууд энэ жилдэшье сагсоонь тэрэнээ бэлэн болгоhон, hайн шанартайгаар хадагалжа шадаhан байна. Энэ талаар Бэшүүрэй районой XXI партсъездын нэрэмжэтэ колхозые (ахамад агроном В. В. Тюрюханов), Охин-Булагай совхозые (ахамад агроном А. П. Степанов), Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозые (ахамад агроном М. Н. Третьяков), Түнхэнэй районой «Сибиряк» (ахамад агроном М. Н. Усольцев), «Восточные Саяны» колхозуудые (ахамад агроном нүхэр Окунев) болон бусад хэдэн ажахынуудые нэрлэжэ болоно.

Үшөө нэгэ иимэ жэшээ дурдая. Аб адли эрхэ байдалда хүдэлжэ байhан ажахынуудай зариманайнь хүсэд хүрэхэ үрэhэ хаагаад байхада, нүгөөдүүлынь тэрэнэйнгээ хахадыешьо бэлдэгүй hууха юм. Мухар-Шэбэрэй «Эрдэм» совхозой бухы хэрэгтэй 13,8 мянган центнер үрэhэ сэбэрлэжэ хаагаад байхадань, хүршэ «Одон» совхозынь үрэhэ бэлдэхэ түсэбөө хахадлаашьегүй байhаар.

Ажахынуудта таряанай, хартаабхын эрхим шанартай сортовой үрэhэ үргуулжа худалдаха ёhотой БурНИИСХ-ын Ивалгын болон Байгалай ОПХ-нууд үнгэрхэдөө тарилгын үрэhэ сэбэрлэхэ хүдэлмэрийе мүртэй эмхидхэгдэнэ гэжэ тэмдэглэхидхэнэгүй. Эдэ ажахынуудаймаар сортын, ямар үргамалай, ямар репродукцийн үрэhэ колхоз, совхозуудта худалдахаяа мүнөө хүрэтэр тодорхойлогүй байха юм. Эндэ үрэhэнэй ороо hо ГОСТ-ын ёhоор илгажа, hайнаар амhартаха, таршагдаха худалмэри хэгдэнэгүй.

Республикада ерэхэ хабарай тарилгада хэрэгтэй 40 мянган тонно таряанай үрэhэн үшөө дутуу байна. Энэхиие хааналаа абахаб? Урдынхидаал адли түрэнhөө үрэhэнэй таряанай үгтэхые хүлеэгэд hууха болоно гүбди? Тэд хэды болотор альгаа тодоод лэ hууха зонбибди? Гансахан түрэндэ найдаад байха сагнай hалахаяал байна. Ороо hо таряанай ургасые гээлтэ хоролтодо оруулангүй, муудхаангүй абадаг боложо, үрэhэ хүрэнгөөр өөhэдыгөө хүсэд хангадаг болохо тухай ажахы, район бүхэнэй агрономууд сролдохо ёhотой. Тиигээгүй hаа, дэлгүүрэй хэрилсаанда ороходоо, гансахан таряанай, хартаабхын үрэhэ худалдажа абахадаа, айхабтар ехэ мүнгэ зөөри гаргаха ха юм.

Мүнөө түрэнэй нюосэhөө үрэhэнэй ороо hо андалдажа абаха худэлмэри түлэг дундаа ябана. Ажахынуудта хэрэгтэй үрэhэ түргэн зөөжэ абаха, шалгуулха, дахин сэбэрлэжэ, тарилгын шанарта хүргэхэ эрэгтэй.

Энэ жилдэ хартаабхын үрэhэн баhал ехэ дуталдахаар байна. Бэшүүрэй, Эдэдын, Сэлэнгын, Прибайкалийн, Хорийн, Мухар-Шэбэрэй районуудта хартаабхын хэрэгтэй үрэhэнэй 6-hаа 30 хүрэтэр процентнь лэ бэлдэгдэнхэй нэрэтэй. Түнхэнэй, Баргажанай, Хурамхаанай районууд хартаабхын хэды шэнэн үрэhэ хааhан тухайгаа тоо мэдээ үгэнэгүй, тэрэнээ шалгуулнашьегүй.

Иимэ болоод, байхадань, хартаабхын үрэhэ хүн зонhоо худалдажа абаха хүдэлмэрийе бүри мүнөөнhөө үргэнөөр ябуулха хэрэгтэй. Хадагалагдажа байhан хартаабхаяа үшөө дахин илгаха, үжэhэн, муудаhынь түргэн түүжэ хаяха шухала.

К. САНКИРОВА,
республикын түрэнэй үрэhэнэй инспекциин начальник.

1990 оной дүнгөөр республика дотороо дэлгэрhэн социалис мүрысоондэ хөёрдохи hуури эзэлhэн, дүрбэн мянгатанай клубай гэшүүн, Ивалгын районой hуралсалай «Байгал» ажахын түүрүү hаалишан Ленинэй хөёр ордоно Л. Н. Седыхэ агропромышленна комплексын хүдэлмэрилэгшэдэй профсоюзай обкомой түрүүлэгшэ И. П. Ефимов үнэтэ шагнал барюулжа байна.

А. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ фото.

Хүдөө ажахын шэнжэлэп

ГАРЗА ХОРОЛТОГҮЙГӨӨР ТҮЛЖҮҮЛХЭ

блюын колхоз, совхонин ажелай эгээлалгатай хаhа болохо абалга мүнөө түлэг ябажа байна. Урда ийхидэл адли февраороодоор эхэ хонид, ууд олороо түрэжэ Суглуулагдаhан тоо, удhэ абаад харахахонидой үүжүүлэгдоор, мүнөө түл абталгэдэ алдуу болоо. Мүнөө республика дохэдоо 258.857 эхэ эмэ зуhаг хурьгалаа али үрэжүүлэгдэhэн 40 гаран процентнь лэ. Хурьгалаа кампани иланлаhын, Хорийн, Ивалгын, районуудай ажахымхитэйгээр үнгэрэгбайна. Тарбагатайн, Бэ-Яруунын районуудай совхозуудта түл абалгэ дүтэлэнхэй, Жэ-Тарбагатайн районий нэрэмжэтэ колбюусалгатай хаhаяа Эдэнэр хонин бүриймаевич ЦыремЭдэдын районой «Окин совхозлоо Валерий ич Ранжиловай дааралгуудта хэрюусалгаймэй эмхитэйгээр үнэхонишодто эгээл хатай үсэнь ороо ерэбэ. хурьгадаа гарза хоролтогүйгөөр түлжүүлхэ гээшэ тэдэнэрэй тон шухала зорилго болоно. Эхэ хонидые, нарай хурьгадые үбhөөр, талха таряанай зүйлөөр тордихо асуудалые зүбөөр шиндхэгүйдэ аргагүй гэжэ hанагдана. Хура бороодо ехэзэр сохюулhан үбhэнэй бухы шэмэтэ бодосуудынь үгы шахуу болотороо угеагдаhан байна, hайхан үбhөөр, талха таряанай зүйлөөр тордигдоогүй эхэ хонидhоо, эмэ зуhагуудhаа hүн хааhаа бии болохоб даа. Энэнь hүүлэй hүүлдэ хурьгадай тэжэлгэдэ ехэзэр нүгөөлхэ байна бшуу. Бэшүүрэй, Хэжэнгын болоо, Бугат районуудай олон ажахынуудта нимэ бэрхэтэй байдал тохёолдонхой. Ушар тиимэhээ колхоз, совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд, зооветмэргэжэлтэд эдэ бүгэдэндэ анхаралаа хандуулха ёhотой. Энэ талаар байдалай хэды бэрхэтэйшье hаань, хурьгалhан хонин бүхэндэ 200-300 грамм талха таряанай зүйл заатагүй эдюулхэ хэрэгтэй. Мүн тиихэдэ нэрэй хурьгадта, эхэнүүдтэнь hайн шанартай үбhэнэй хэрэгтэй болоогынь элитэ.

В. ПРОЗОРОВСКИЙ,
Бурятскагропромсоюзай ахамад зоотехник.

Республикын ажахынуудта хонидой түл абалга тухай 1991 оной мартын 1-нэй мэдээн

Районууд	1991 оной мартын эхэ хонидой тоо:	Мүнөө хурьгаhаниинь	Бүхыдөө абтаhан хурьгад	Тэрээнhээ үхэhэниинь	Үлэhэн хурьгадынь	Нёдондо эмэ үсэд абтаhан хурьгад
Баргажанай	23293	1200	1200	—	1200	1721
Бэшүүрэй	47667	32386	32163	366	31797	18190
Зэдын	117250	29256	29239	8	29231	9025
Яруунын	35103	25321	24584	72	24512	28121
Загарайн	13460	6936	6770	—	6770	9353
Захааминай	9663	4100	4100	—	4100	6432
Ивалгын	20272	11548	12461	—	12461	14298
Хэжэнгын	46813	16569	16236	35	16201	26995
Хурамхаанай	36799	13245	13245	—	13245	19255
Хяагтын	52237	25775	25750	150	25600	29800
Мухар-Шэбэрэй	69292	40293	40190	40	40150	33608
Ахын	3850	3500	3500	—	3500	3200
Сэлэнгын	56510	7348	7220	—	7220	14219
Тарбагатайн	12226	9395	9376	8	9368	12521
Түнхэнэй	1286	1150	1150	—	1150	—
Хорийн	48875	30834	30526	73	30453	35435
Республикэ бүхыдөө	594596	258857	257719	752	256953	262136

ҺҮН БУЛАГАА БҮ ДҮНДАРУУЛАЯ

Үнгэрhэн 1990 оной дүнгөөр республика дотор гурбан ажахы, найман фермэ, 33 hаалишад hу hааха талаар нёдондо жолэй республикын социалис мүрысоонэй дурим амжалтатай бэелүүжэ шадаба. Байгша ондо мартын 1-дэ Буряадай түрүү коллективүүдэй, hаалишадай республикын дүрбэн мянгатанай клубай эзэлхэтэ үулзалга-зүблоон боложо үнгэрhэн байна. Энэ заншалта уулзалгые Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ, hаалишад дүрбэн мянгатанай клубай түрүүлэгшэ В. Б. Саганов хүтэлбэрилөө. Уулзалга-зүблоонhоо хэгдэhэн тоосоон газетын хөёрдохи хуудаhанда толилогдоно.

СССР-эй Верховно Соведэй сесси

ҮНИНЭЙ ХҮЛЕЭГДЭhЭН ХУУЛИ

Үнгэрhэн арбаад жэлнүүдэй хуули буса ябадал хэзээдэшье дабтагдахагүй гэжэ совет хүнүүд этигэхэ ёhотой. Гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаануудай тоосодог байгые тодорхойлhон, мүн тэдэнэй ажал ябуулгын хойноhоо саг үргэлжын хиналта хангаха найдамтай хуулй хэрэгтэй гээшэ. Мартын 5-да СССР-эй гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаануудтухай хуулиин проектые зүбшэн хэлсэжэ эхилhэн Союзна парламентын гэшүүд иигжэ тоолоно. СССР-эй Веховно Соведэй палатануудай амярааа заседанинууд дээрэ түс документ зүбшэн хэлсэгдэhэн байгаа.

СССР-эй КГБ-гэй түрүүлэгшэ В. А. Крючков элидхэл хэхэдээ, хуулиин проектын эгээл шухала зарим зүйлнүүд дээрэ тогтобо. Гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаануудай ажал ябуулгые хуулиин ёhоор гуримшуулhан бүхы гол зүйлнүүд, манай обществын мунөөнэй хүгжэлтын онсо шэнжэнүүд, «социалис хуули ёhотогүрэн байгуулха гол ёhнуудhаа уламжалан гараhан эрилтэнүүд» тус документ соо хараада абтаа юм гэжэ онсолон зааба. Хэблэлдэ толилогдохо тус хуули соо гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаануудай ажал ябуулгын гол шэглэлнүүд, тэдэнэй уялганууд ба эрхэнүүд түрүүшынхиеэ найруулагдаа гэжэ элидхэлшэ тэмдэглэбэ.

«Эдэ бүгэдэ хадаа манай хүдэлмэрилэгшэдтэ хуулиин бата ундэhэ hуури дээрэ хүдэлхэ, тэдэнэй хүдэлмэриин олохон талануудай хуулиин талаар гуримшуулагдаагүй байhанhаа уламжалан зайлашагүй гарадаг ойлгогдоогүй зүйлнүүдые усадхаха арга олгохо ёhотой гэжэ В. А. Крючков тоолоно. Гүрэнэй аюулгүйе сахиха зургаануудай ажал хэхэ уялгатайб, тэдэнэй хүдэлмэрилэгшэдэй ямар ябуулганууд хуулида таараналб гэжэ ойлгохо арга шэнэ хуули совет хүнүүдтэ олгохо байха. Оперативно-бэдэрэлгын ажал ябуулгада тусхай онол арганууд ба хэрэгсэлнүүдые хэрэглэдэг байгаагүй hаа, гадаадын гүрэнүүдэй тусхай албануудтай тэмсэл ашаг үрэтэйгөөр ябуулхын аргагүй гэжэ КГБ-гэй түрүүлэгшэ онсолон зааба.

Оборонын ба гүрэнэй аюулгүйе сахиха асуудалнуудаар Верховно Соведэй комитедтэ хуулиин проектын яажа зүбшэн хэлсэгдэhэн ба бэлдэгдэhэн тухай тус комитедэй түрүүлэгшэ Л. В. Шарин хөөрэжэ үгэбэ. Удаана зарим депутадууд үгэ хэлэхэдээ, парламентын саг үргэлжын комитедүүд ба комиссинуудта hайса шэнжэлжэ үзэнгүйгөөр тус документые гансаа баталан абажа болохо юм аал гэжэ hэжэг түрэбэ. Гэбэшье диилэнхи олонхи депутадууд тус проектые зүбшэн хэлсэлгые үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэй гэбэ.

КПСС-эй ЦК-да ЗҮБЛӨӨН БОЛОБО

Мартын 5-да КПСС-эй ЦК-да союзна республикануудай Компартинуудай ЦК-нуудай, партиин рескомуудай, обкомууд болон крайкомуудай нэгэдэхи секретарьнарай зүблөөн болобо. Орон соохи байдал, болохоёо байhан референдум, экономическа асуудалнуудые шиидхэлгэдэ партийна организацинуудай үүргые дээшэлүүлхэ тухай hанамжнуудаа зүблөөндэ хабаадагшад халан абаба. Ажалшадай аша туhые, ороной ниитэ нэгэн байгые хамгаалха, нацинууд хоорондын хёмороо зуришэлдөөнэй галые унтараахада, хэрүүл шуугаа замхалба. Ажалшадай тусхай онол арганууд ба хэрэгсэлнүүдые хэрэглэдэг байгаагүй hаа, гадаадын гүрэнүүдэй тусхай албануудтай тэмсэл ашаг үрэтэйгөөр ябуулхын аргагүй гэжэ КГБ-гэй түрүүлэгшэ онсолон зааба.

Оборонын ба гүрэнэй аюулгүйе сахиха асуудалнуудаар Верховно Соведэй комитедтэ хуулиин проектын яажа зүбшэн хэлсэгдэhэн ба бэлдэгдэhэн тухай тус комитедэй түрүүлэгшэ Л. В. Шарин хөөрэжэ үгэбэ. Удаана зарим депутадууд үгэ хэлэхэдээ, парламентын саг үргэлжын комитедүүд ба комиссинуудта hайса шэнжэлжэ үзэнгүйгөөр тус документые гансаа баталан абажа болохо юм аал гэжэ hэжэг түрэбэ. Гэбэшье диилэнхи олонхи депутадууд тус проектые зүбшэн хэлсэлгые үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэй гэбэ.

СОВЕТ ЭХЭНЭРНҮҮДЭЙ КОМИТЕДЭЙ ХАНДАЛГА

Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын үдэрэй урда тэ Совет эхэнэрнүүдэй комитет оронойнгоо эхэнэрнүүдтэ хандана.

Эхэнэрнүүдэй уласхоорондын hаналаа нэгэдэлгын үдэр, илган газаашалха ябадалда эсэргүү, эрхэ сүлөөгэй, үхибүүдэй гэрэлтэ ерээдүйн, энхэ тайбан байдалай ба арадуудай хоорондо үгээ ойлголсолын. удэр болгогдон, Мартын 8 мүндэлhэн гээшэ гэжэ hайнтэрэ зорюулагдаhан Хандалга соо хэлэгдэнэ. Эдэ зорилгонуудые бодото дээрэнь бэелүүлхын түлөө дэлхэйн эхэнэрнүүдэй нэгэдэхэ гээшэ мүнөөшье тон шухала болоод байна.

Манай ороной эхэнэрнүүд хэзээ хэзээнэйхиhээ эдэбхитэйгээр нэгэдхэ эзэрэтэй. Нацинууд хоорондын хёмороо зуришэлдөөнэй галые унтараахада, хэрүүл шуугаа замхалгада туhалжа шадаха хүсэн болохо уялгатайбди. Мүнөө жилэй Мартын 8-ай үдэр ороной эхэнэрнүүдэй hаналаа нэгэдэлгын, гүн бодолой, эрхэтэн ёhоной хэрюусалгаяа мэдэрэлгын үдэр болог лэ.

Экономикодо тохёолдоhон кризисэй үзэгдэлнүүдhээ уламжалан, ажабайдалдамнай шиидхэгдээгүй асуудалнууд ба бэрхэшээлнүүд олошорно гэжэ Хандалга соо заагдана. Нэн түрүүн бидэнэй дунда хүдэлмэригүйдэхэ ябадал үзэгдэнэ. Эхэнэрнүүдые хүдэлдэг газарhаань түрихэ ябадалтай бидэ. тэмсэхэ ёhотойбди.

Үри хүүгэдээ хүмүүжүүлгэдэ өөрыгөө зорюулха, ниитын үйлэдбэридэ хүдэлхэ гү, али гэр бүлын ба мэргэжэлэй уялгануудые нэгэ доро бэелүүлхэ гү гэжэ эхэнэр хүн бүхэн шийдхэхэ эрхэтэй. Иимэ шэлэлтэ хэхэ зохыемнай общество мэдэрхэ ёhотой.

Мүнөөдэр хэды хүшэр хүндэ байгаашье hаань, манай үхибүүдтэ, дүтэн хүнүүдтэ анхаралтай дулааналр хандаха ёhотойбди.

Манай Эхэ ороной хуби заяан шиидхэгдэжэ байна. Бидэ, эхэнэрнүүд, оронойнгоо хүн зоной хахадhаа олонхинь болонобди. Ямаршье үндэhэ яhанай хүнэй эрхэ сүлөө хангаха, адли тэгшэ бүрин эрхэтэ республикануудhаа бүридэhэн ниитэ нэгэн үгрэн хэбэрээ манай ороной үлэхэ байhаниинь бидэнэй хүн бүхэнhөө дулдыдаха байна.

Совет эхэнэрнүүдэй комитет ороной эхэнэрнүүдые hайндэрөөр амаршалаад, тэсэбэритэй, гүн ухаатай, энэрхы hайхан сэдьхэтэй байхыень, ажана тэниглэн hуухыень хүсэнэ.

РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ ПРЕЗИДИУМЭЙ ЗАСЕДАНИ

Мартын 4-дэ РСФСР-эй Соведүүдэй байшанда РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ээлжээтэ заседани болобо. РСФСР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо Р. И. Хасбулатов тэрэниие хүтэлбэ.

«Гадаадын гүрэнүүдэй hомолонгууд тухай», «Хардалга гүрдэлгэдэ ороhон арадуудые сагааруулха тухай» РСФСР-эй Хуулинуудай проектнүүд заседани дээрэ хаража үзэгдөө гэжэ РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй хэблэлэй албан мэдээсэбэ. Тэдэниие РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин үзэмжэдэ табиха шиидхэбри абтаа.

«РСФСР-эй предприятинуудые бүридхэлдэ абаhанай түлөө гүрэнэй түлбэри (пошлино) тухай» Указ, «Сибириин хизаарнуудай, областнууд болон автономито байгуултануудай «Сибирское соглашение» гэhэн регионууд хоорондын нэгэдэл тухай» Тогтоол баталан абтаа.

«1991 оной мартын 17-до СССР-эй ба РСФСР-эй референдумүүдые үнгэргэлгые хангаха талаар хэмжэнүүд тухай» РСФСР-эй Верховно Соведэй Тогтоолой хэр зэргээр дүүргэдэжэ байhан тухай асуудал заседани дээрэ хаража үзэгдэбэ. РСФСР-эй референдум үнгэргэлгые буруу hүргэхэ hэдэлгэнүүдые арадай депутадуудай нютагай зарим Соведүүдэй хэжэ байhан дээрэhээнь иимэрхүү шиидхэбринүүдынь Конституцида таарангүй, дүүргэгдэхэ зэргэгүй гэжэ Верховно Соведэй Президиум соносхобо. РСФСР-эй Конституциин 2-дохи ба 5-дахи статьянуудта таарахагүй дээрэhээ РСФСР-эй референдум үнгэргэхэгүй тухай арадай депутадуудай Смоленскэ областной Соведэй 1991 оной февралиин 22-ой шиидхэбри баhал болюулагдаа. Түбэй республиканска гү, али окружной комиссинуудай РСФСР-эй референдумдэ балдэхэ талаар хүдэлмэри ябуулангүй байhан РСФСР-эй бүридэлдэ ородог автономито областнуудта, автономито округуудта, хизаарнууд ба областнуудта арадай депутадуудай районно, городской, городуудтахи районно, поселковоо ба сельскэ Соведүүд өөрынгөө газар дээрэ РСФСР-эй референдум үнгэргэхэ тухай асуудал өөhэдөө шиидхэхэ эрхэтэй гэжэ тогтоогдобо.

1991 оной мартын 17-до РСФСР-эй газаа дээрэ СССР-эй болон РСФСР-эй референдумүүдые үнгэргэхэдэнь комиссинуудта эмхидхэлэй ба методическа туhаламжа үзүүлхэ ёhотой. РСФСР-эй Верховно Соведэй Президиумэй ажаглагшадые томилхо тухай шиидхэбри абтаба.

Заседани дээрэ РСФСР-эй гүрэнэй ажабайдалай бусадшье асуудалнууд хаража үзэгдэhэн байна.

(ТАСС).

СОНОСХОЛ

Буряадай ССР-эй Бүрин эрхэтэ байлга тухай декларацийн ёhоор буряад хэлэнэй гүрэнэй хэлэн гэжэ баталагдаhан ушартай дашарамдуулан, гүрэнэй ба нинтын эмхи зургаануудай, предприятинуудай, кооперативуудай, ажахынуудай, соёлгэгээрэлэй, hуралсалай, медицинын болон бусад элдэб эмхи зургаануудай нюур талын гаршагууд, тамганууд буряад, ород—хоер хэлэн дээрэ бэшэгдэхэ ёhотой болобо.

Хүндэтэ нүхэдүүд! Гаршагаа, тамгаяа зүбөөр оршуулха гэбэл, «Буряад үнэн» газетын редакцийн оршуулгын таhаг тааруу сэнгэй түлбэритэй туhаламжа үзүүлхэ байна. Оршуулгатай холбсотой бусадшье асуудалнуудаар редакцида мүн хандахада болохо.

Оршуулхын тулаород хэлэн дээрэ машинкаар сохюулhан текст асарха ёhотой.

Предприяти, организаци болоо эмхи зургаануудай түлөөлэгшэдэй иимэ адресаар хандахадань болохо Улаан-Удэ, Каландаришвилийн үйлсэ, 23, оршуулгын таhаг (телефон 2-54-93).

ҺҮН БУЛАГАА БҮ ДУНДАРУУЛАЯ

Республикын түрүү һаалишадай заншалта зүблөөнһөө тэмдэглэлнүүд

Долоон жэлэй саана республика соогоо эгээл ехэ — үнээн бүриһөө 3000 килограммһаа дээшэ һү һааһан түрүү һаалишад сугларжа, шэнэ клуб эмхидхэхэ, энэ уулзалга-зүблөөс заншалта болгохо гэжэ шиидхэһэн юм. Тэрэ гэһээр энэ зүблөөн жэл бүхэндэ үнгэргэгдэнэ.

Һаяхан Буряадай ССР-эй Министрнүүдэй Соведтэ ээлжээтэ зүблөөн боложо, үнгэрһэн жэлдэ үнээн бүриһөө 3500 килограммһаа дээшэ һү һааһан ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, тиимэ үрэ дүн туйлаһан фермэнүүдые даагшад, мүн үнээн бүриһөө 4000 килограммһаа дээшэ һү абаһан түрүү һаалишад, гадна районуудай чемпионууд-һаалишад сугларба.

— Түбхын түрүүн һаалишадай мэргэжэл шадабариие дээшэлүүлхэ, түрүүшүүлэй дүй дүршэл, туйлалтануудые олондо дэлгэрүүлхэ, ажалай шэнэ онол арга, ашаттай технологи нэбтэрүүлхэ, һаалишадай мэргэжэлые зоной, илангаяа залуушуулай дунда хүндэтэй болгохо, тиигэжэ эсэстээ бүхы дээрэнь сагаан эдеэ дэлбэрүүлхэ гол зорилго табигдаһан байна.

— Энэ үүсхэл оорынгоо һайн ашаг үрые, үүргэ нүлөөе яһала харуулаа гэжэ үнгэрһэн жэлнүүдэй үрэ дүнгүүд гэршэлнэ, — гээд, республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов зүблөөе нээхэдээ хэлэбэ. — Жэшээлхэдэ, 1984 ондо оройдоол хэдэн арбаад һаалишадай үнээн бүриһөө 3000 килограмм һү һааһан байгоа һаань, нёдондо 11 ажахы, һү һаалиин 34 фермэ, 452 һаалишад энэ хэмжээндээ хүрөө. Үнгэрһэн жэлдэ 12 һаалишад үнээн бүриһөө 4000 килограммһаа дээшэ һү һаажа, тус бүридөө 800 центнерһээ дээшэ һү абажа шадаа. Тэдэнэй дундаһаа Иваргын районой һураласалай «Байгал» ажахын түрүү һаалишад Р. А. Табитуева, Г. В. Вторушина, Л. Н. Седых гэгшэд үнээн бүриһөө 5000 килограммһаа дээшэ һү һаагаа. Гурбан ажахы, һү һаалиин фермэ үнээн бүриһөө 3500 килограммһаа ехэ һу һааһан байна.

Гэхэтэй хамта гансашье үнээн бүриһөө ехэ һу һааһыень хараха бэшэ, бүхы дээрээ хэды шэнээн, ямар шанартай һү абаһыень хаража, энэ талаар үндэр үрэ дүнгүүдые туйлаһанайнь түлөө зүбөөр урмашуулха ёһотойбди. Энэ талаар Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой һаалишад А. С. Свинкина, Н. Е. Варфоломеева болон бусад эрхим жэшээ харуулна. Эдэнэр нёдондо үнээн бүриһөө 4800—4900 килограмм хүрэтэр һү һаахаһаа гадна, тус бүридөө жэл соо 1430—1361 центнер хүрэтэр сагаан эдеэ үйлэдбэрилһэн байна.

Эдэ үрэ дүнгүүдэй хэды баясамаар, үрмашамаар байбашье, бүхы дээрээ республика соо сагаан эдеэнэй зүйлнүүдээр хүн зонийе хангалга ехэ орёо бэрхэтэй болоо. Илангаяа энэ жэлдэ бүхы районуудта, ажахынуудта һу һаали эрид доошолжо байна. Тусхайлбал, маһалай үбэлжэлгын үнгэрһэн дүрбэн һарада, урда жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, һу һаали аяар 21 процентээр доошолуулагдаа. Иимэ эрхэ байдалда һу һаалиие дээшэлүүлхэ тэмсэлые манай түрүү һаалишад, коллективүүд лэ толгойлхо, эрхим жэшээ харуулха ёһотой гэжэ хүлеэхэ байнабди, — гэжэ В. Б. Саганов хэлэбэ.

Удаань Буряадай Агропромышленна эмхидхэлнүүдэй союзай түрүүлэгшын орлогшо Ф. М. Кауров тобшохон элидхэл хээ.

— Үнгэрэгшэ арбан хоёрдохи түсэбтэ табан жэлэй түрүүшын дүрбэн жэлдэ республика соо мал ажалай гол продуктнуудые үйлэдбэрилгэ тиимэ ехээршье бэшэ һаа, яһала эли бодо дээшэлжэ байгаа һаа, харин һүүлэй жэлдэ, илангаяа байгша ондо адууһа малай ашаг иимэ эрид доошолуулагдажа, мяхан, һүн, үндэгэн бага абтадаг боложо, эдеэ хоолой эдэ зүйлнүүдээр хүн зонийе хангалга муудажа байна. Энээнэй хажуугаар бүхы районуудта адууһа малай тоо толгой үсөөлэгдэжэ, түл түрэсэ үсоон абтадаг болоо. Жэшээлхэдэ, урэанда жэлэйхитэй сасуулхада, нёдондо республика соо үнээн бүриин һу һаам аяар 84 килограммаар доошолуулагдаа, — гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ.

Олонхон һаалишадай, зарим фермэнүүдэй жэл бүхэндэ үнээн бүриһөө 3000—4000 килограммһаа дээшэ һу һаажа байбашье һаань, бүхы дээрээ үнеэдэй ашаг шэмын үшөөл бага байхадань, сагаан эдеэ үйлэдбэрилгэ мүртэй дээшэлүүлнэгүй. Тусхайлбал, үнгэрһэн жэлдэ ажахынуудта бии байһан бүхы үнеэдэй 9,8 процентнь тус бүридөө ойрдоол 1500 килограмм хүрэхэгүй, мүн 26 процентнь миил 1500-һаа 2000 хүрэтэр килограмм һу үгөө. Харин жэлдээ тус бүридөө 4000 килограмм һу үгэдэг үнеэдэй тоо 3 процентшье болоногүй.

Бүхы дээрээ үнеэдэй һу шэмын бага байхын хажуугаар, һүүлэй үедэ олонхи ажахынууд тэдэнэйнгээ тоо толгойе хорооже, олоор нүбайруулна. Үнгэрһэн жэлдэ баунтын район үнеэдэйнгээ тоое 7 процентээр, Яруунын — 8, Хэжэнгын — 5, Хориин район 4 процентээр хороогоо. Гансахан эдэ бүтэдэнһөө боложо, һу үйлэдбэрилгэ, урда жэлэйхитэй сасуулхада, үдэрэй 100 тонноор бага болоод байна бшуу. Энээнэй хажуугаар һара бүри 5000—6000 үнеэд саг соогоо үрэжүүлэгдэнгүй ябажа, тэдэнь хожом, ороой түрүүлэгдэнэ, үгышье һаа, эсэслэн нубайруулагдана.

Олонхи ажахынуудта бүхы үхэрнүүдэйнь ороойдоол 25—30 процентнь лэ үнеэд, бэшэниинь эрэ, эмэ, буруу, хашарагууд, нубай мал байха юм. Нүрэг соо эхэ малай олон байхадал мяхан, һүн ехэ абтадаг ааб даа. Тэрэ мүртөө үсхэбэридэ табигдаха эмэ тугалнуудые нарайһаань һайнаар түлжүүлжэ, түргэн томо болгожо, саг соонь шэгнүүрыень хүсөөгөөд, ихсуусственна аргаар үрэжүүлбэл, саашадаа тэдэниие түрүүлжэ, зүбөөр эдеэлүүлжэ, һайнаар һаабал, эрхимүүдыень шэлэжэ абабал, бүхы дээрэнь үнеэдэй һу шэмые дээшэлүүлхэ аргабии.

Теэд энэ шухала хэрэгтэ ажахынуудай зооветмэргэжэлтэд бодото анхарал хандуулнагүй. Сэхыень хэлэхэдэ, үнеэд, гунжадые саг соонь үрэжүүлхэ, эхэ малай харууһа, тэжээлые һайнаар эмхидхэхэ, тэжээл буйлуулдаг цех, кухнинуудые үдэр һүнигүй хүдэлгэжэ, шанаржуулһан шэмэтэй тэжээл эдиюулхэ, рационие зубөөр тэнсүүлжэ, тааруулжа үгэхэ гэхэ мэтэ асуудалнуудта анхаралаа табихаяа болишоо, бүхы дээрээ хариюсалга, эрилтэшье һуладхагдаа.

Олонхи районуудта талха тарианай зүйл, һолоомые халуун үһа, ууралда дэбтээхэ хүдэлмэришье эмхидхэгдэнэгүй. Энээнһээ боложо, үйлэдбэ тэжээл ехэ гаргашалагдабашье, малай ашаг шэмэ дээшэлнэгүй. Нёдондо үнеэдэй тэжээлэй гансахан саахарай дутуу һүн бага байһан үнеэн бүриһөө 600-граммаар дутуу һүн ажэ эрдэмтэд тооложо ойрын жэлнүүдтэ үнеэн бүриһөө жэлдээ 3000 килограммаар болохын тулаа хэндэ сүүдхын 8 тэжээлэй единицэ, болбосорхо протеин лохо шухала.

Саашань малай үүсэ жарууулха, фермэнүүдэй шэр хүндэ хүдэлмэрилэ, ножоруулхэ, илангаяа онһон машинаар хүлэй бүтээсэ дээшэлүүлхэ, далалтнууд тушаа нухэ тогтожо хэлэ.

Саашань туруу фермэнүүдые даагшадай дынгөө дүй дүршэлтэй рэхэһөө гадна, үгэ хэлэгэлгэ хүнүүд республикын, лиин мал ажалда тэ дутуу дунданууд, гэжэ асуудалнууд дээрэ

ЭЛИДХЭЛ ТУШААА ҮГЭ ХЭЛЭЛГЭ

Н. П. ТОПШЕЕВА, Зэдын районой «Октябрьский» совхозой Түбэй фермые даагша:

— Симментал үүлтэрэй үхэрые зүбөөр харууһалжа, эдеэлүүлжэ, һайнаар һаажа шадаа һаа, һу ехээр үгэхэ гэжэ бидэ тоолонобди. Хэрбээ 1986 ондо манай фермэдэ үнеэн бүриһөө 2000 бага үлүүтэй килограмм һүн һааг-дажа, хэмтадаа 7400 центнер абтаһан һаань, малай ашаг шэмые дээшэлүүлжэ шадаад байхадаа бидэ нёдондо үнеэн бүриһөө 4056 килограмм һу һаажа, сагаан эдеэ үйлэдбэрилгээсэ 12 мянган центнертэ хүрөөбди.

Манайда һайн бэлшээришье үгы, үбһэ тэжээлшье элбэг байдаггүй. Малаймнай байра муу, хуушан. Һайн үүлтэрэй тобир сула эмэ хашараг, гунжадые түлжүүлхэ хүдэлмэришье ажахыда мүртэй ябуулагдадаггүй. Һаалишаднай имэгтал өөһэдынгөө үнэн шударгы, эсэшэ сусашагүй ороллогүй, габшагай ажалай ашаар лэ амжалта туйлана.

Эдэ бүгэдын хажуугаар фермэдэхи хуушаһан оньһон түхэрэлгэнүүдые, илангаяа үнеэдые һаадаг машинын хэрэгсэлнүүдые һэлгэхэ запас зүйлнүүд дуталдажа зобооно. Һааһан һүеэ һэбэрүүлхэ холодильниг-шьегүйбди. Һүүлэй үедэ малшадые эд товараар, эдеэ хоолой зүйлөөр хангалга бүришье муудашоо. Хангалгые һайн болгыт, ажалдамнай шухала хэрэгтэй юумэ үгыт гэжэ ехэтэ гуйха байнабди. Харин бидэ һу һаалиие дээшэлүүлхэ талаар маннаа дулдыдаха юумэ хуу хэхэбди.

Б. М. ЛУБСАНОВ, Иваргын районой һураласалай «Байгал» ажахын Түбэй һу һаалиин фермые даагша:

— Хэнэйшье мэдэһээр, республикын гурбан мянгатанай клуб 1984 ондо байгуулагдаһан гээшэ ааб даа. Манай коллективые ябаад хараебал, үнгэрһэн табан жэлэй хугасаа соо, мүн 1990 ондошье муу бэшээр хүдэлжэ гараа. Энэмнай жэл бүхэндэ һаалишадай оролложо хүдэлэһэнөө эшэ үндэһэтэй гэхэдэ, алдуу болохогүй. Жэшээлхэдэ, бидэ табан жэлэй эхиндэ фермээрээ үнеэн бүриһөө дүрбэн мянга гаран килограмм һу абадаг һаа, нёдондо түрүүшынхээ табан мянганай дэбаа гаталжа шадаһан байнабди. Харин нёдондо манай фермын коллективые үнеэн бүриһөө 4964 килограмм һу һаагаа гэжэ нухэр Кауров элидхэл соогоо хэлэбэ. Бидэ Статистическэ управленидэ тоосохоодоо, 5163 килограмм һу һаагдаа гэжэ мэдээ үгөө һэмди. Энэмнай хайшаа болноб?

Иимэ үндэр амжалта туйлалгада дүрбэн эрхэ нухэсэл нүлөөлдэг гэжэ һанэгшэб. Нэгдэхээр, ажалай болон үйлэдбэриин журам хэрэгтэй болодог. Энэмнай хадаа нэгэ саг соо үнеэдээ һааха, эдеэлүүлхэ шухала. Хоёрдохёор, тогтуритай тэжээлэй базаа байулха ёһотойбди. Бии байһан жэлэй буйлуулангүйгөөр, шанаржуулангүйгөөр һу ехээр абажа шадахагүйш. Манай фермэдэ тэжээл буйлуулдаг эрдэмнымнай зохёһон РСП-10 гүхэлэй цех ашаг үрэтэйгөөр хүдэлгэгдэдэг. Бидэ энээгээ-эгэл һу һаадагбди гэжэ ойлгогдобди. Гурбадахяар, һаалишадная хубааряар абаһан талаа тарианайнгаа зүйлые хуурайгаар үнеэдтээ үгэдэгүй. Энэнээ бусаһан уһанда заагүй дэбтээгээд, эдюулдэг гүчимтай юм.

Бидэ мүнөө жэлдэ үбһэ тэгээлээр ехэл тулюуршаг байнабди. Монголой Арадай Республикаһаа асарһан тэжээлээ сахариг-һаа» шахуу малдаа гэнэбди. Иимэ эрхэ байдалда һу ехээр һааха гээшэ хүнэр даа.

Зоотехническэ эрилтын ноор 18—19 градус кислотностьтой һүн тоһоной заводын тушаагдаха ёһотой. Февраль һара соо нэгэ үдэр тушааһан 1,5—2 тонно шахуу немнай Улаан-Удын һүнэй комбинат тушаажа абангүй, ноорнь бусаагаа. Кислотность 20 градус байгаа гэһэн акт зогдоо. Бидэ 2 тонно шахуу һүеэ хайшань хэхэ йгаа зонбибди. Тэрээгээр эгэйшье гаргахын аргагүй йгаа юм гү? Нэгэ лабораний аашаар иимэ ехэ гарзаороходоби.

Минии урда үгэ хэлэһэн нуо Топшеева тон зүбөөр гомл барина. Үнэхөөрөөшьо, ханда баһал тиимэ ушарнуудходо боложол байдаг. Эгээл һүеэ, һаажа байха үедэшни зайн гал унтараажархидаг. Иимэ ушарта үнеэдэй хүхэ дэлэнгынь үбдэнэ бшуу.

Городой һүнэй комбинадта би сохэл гомдолтойб.

Урдандаа менда 15 метр марли, лавсантай бүд үгтэгшэ бэлэй. Мүнөө энэмнайшье болюулагдашанхай.

Коллективэймнай һаалишад, Вторушина Степановаа хоёр дүрбэ мянгатанай клубай эзлжээтэ засседанида үригдаагүй. Г. В. Вторушина нёдондо жэлдэ үнеэн бүриһөө 5266 килограмм, С. П. Степанова — 4695 килограмм һу һаагаа ха юм. Энээндэ тайлбари хэрэгтэй.

А. М. КАЛАШНИКОВ, Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ:

— Һүүлэй жэлнүүдтэ хара эреэн үүлтэрэй үхэрнүүдые үсхэбэрилдэг болоһоной ашаар лэ үнеэдэйнгээ тоое олон болгонгүй, һу үйлэдбэрилгые 3 дахин шахуу дээшэлүүлээбди. Нёдондо түбэй фермэдэ үнеэн бүриһөө 4670 килограмм һүн абтаа. Харин симментал үүлтэрэй бүлэг үнеэдэй тус бүриһөө 2500 килограмм һүн һаагдаа юм.

Хара эреэн үүлтэрэй үнеэдые машинаар һаахада һайн. Манайда һаалишан бүхэндэ 30 үнеэд даалгдажа, ажалай бүтээсэ дээшэлнэ. Гадна энэ мал эдиһэн тэжээлээшье түргэн хариюлдаг байна. Энэнь эсэстээ сагаан эдеэнэй өөрынь үн сэнгые хямда болгожо үгэнэ.

Тиигэбэшье бидэ симментал үүлтэрэй мал үсхэбэрилхээ оготолон болёо бэшэбди. Тэдэ үнеэдые түрүүлээд, тугалнуудыень эхынь һүөөр тэжээжэ, түргэн томо, тарган болгоод мяханда тушаанабди.

Манай һанахада һу үйлэдбэрилгые эрид дээшэлүүлхэ гэбэл, хара эреэн үүлтэрэй үхэр ороор үсхэбэрилдэг болохо шухала.

Мүнөө мяхан, һүн, үндэгэн дуталдана. Энээнэй түлөө худөөгэй ажалшад эзмэтэй шэнгээр зариман һанадаг. Хото городой хүн зонийе эдеэ хоолоор хангаха хэрэгтэй. Теэд худөөгэй ажалшадай һайнаар хүдэлхэ, продукци ехээр абахынь тула промышленность манда хэрэгтэй юумэ таһалдуугүй үгэхэ ёһотой ха юм даа. Мүн промышленна продукциин саг үргэлжэ үнэтэй, хомор боложо байхада манай үйлэдбэрилһэн эдеэ хоолой зүйлнүүдэй үнэгүй байгаа һаань, хүдөө нютагай зон яажа ажаһууха, ажаллахаб? Тэдэнэй ажал баһал хариюулагдаха ёһотой бшуу.

Л. Н. СЕДЫХ, Иваргын районой һураласалай «Байгал» ажахын Түбэй һу һаалиин фермын һаалишан, Ленинэй хоёр орденто:

— Өөрынгөө ажал тухай хэлэхэ юм ааб даа. Би һаалишанаар гушаад жэлэй туршада хүдэлжэ ябанаб. Эжынгээ эрхилдэг байһан ажалыень үргэлжэлүүлжэ ябаһан хүн болоно гээшэб.

Һу һаахэ гээшэ тиимэшье хүндэ хүшэр бэшэл даа. Гансал үнеэдээ һайнаар, зүбэер эдеэлүүлхэ хэрэгтэй. Манда энэ талаар хүшэршэг болонхой.

Би хорин үнеэдые харууһалдаг хүмби. Хажуудаа гунжадые баряад байдаг зон бэшэбди. Мухар-Шэбэрэй Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой фермые даадаг залуу хүбүүн юушье мэдэнгүй, иигэжэ хэлэхэ эрхэгүй байгаа. Һаалишад «бэеэрээл» ябажа, уһа шобэр соогуур үнеэдые һаана. Бидэ үнеэдтээ куузику үгэжэ, һу ехээр абадагбди. Тэрэзиһээ гадуур, тэжээлээ заатагүй холижо үгэхэ хэрэгтэй. Гешүүн болошоһон силос малдаа эдюулдэггүйбди. Талха тарианайнгаа зүйлые хуурайгаар үгэнгүйгөөр, халуун үһэндэ заатагүй дэбтээхэдэ ашаттай байдаг. Иимээр холигдоһон тэжээл эдихэдээ, үнеэд һу шэмээ гүйсэд үгэдэг гэжэ һанагшаб.

Нэгэ часай туршада бүлэг үнеэдээ һаажа дүүргэдэгби. Хүхэ долэнгыень заатагүй эльбохэ, нидхэрхэ хэрэгтэй даа.

Манай фермэдэ үрдандаа гунжад Поселиин фермэһээ ажахы, һу һаалиин фермэ үнеэн бүриһөө 3500 килограммһаа ехэ һу һааһан байна.

Гэхэтэй хамта гансашье үнеэн бүриһөө ехэ һу һааһыень хараха бэшэ, бүхы дээрээ хэды шэнээн, ямар шанартай һу абаһыень хаража, энэ талаар үндэр үрэ дүнгүүдые туйлаһанайнь түлөө зүбөөр урмашуулха ёһотойбди. Энэ талаар Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой һаалишад А. С. Свинкина, Н. Е. Варфоломеева болон бусад эрхим жэшээ харуулна. Эдэнэр нёдондо үнеэн бүриһөө 4800—4900 килограмм хүрэтэр һу һаахаһаа гадна, тус бүридөө жэл соо 1430—1361 центнер хүрэтэр сагаан эдеэ үйлэдбэрилһэн байна.

Эдэ үрэ дүнгүүдэй хэды баясамаар, үрмашамаар байбашье, бүхы дээрээ республика соо сагаан эдеэнэй зүйлнүүдээр хүн зонийе хангалга ехэ орёо бэрхэтэй болоо. Илангаяа энэ жэлдэ бүхы районуудта, ажахынуудта һу һаали эрид доошолжо байна. Тусхайлбал, маһалай үбэлжэлгын үнгэрһэн дүрбэн һарада, урда жэлэй энэ үеынхитэй сасуулхада, һу һаали аяар 21 процентээр доошолуулагдаа. Иимэ эрхэ байдалда һу һаалиие дээшэлүүлхэ тэмсэлые манай түрүү һаалишад, коллективүүд лэ толгойлхо, эрхим жэшээ харуулха ёһотой гэжэ хүлеэхэ байнабди, — гэжэ В. Б. Саганов хэлэбэ.

Удаань Буряадай Агропромышленна эмхидхэлнүүдэй союзай түрүүлэгшын орлогшо Ф. М. Кауров тобшохон элидхэл хээ.

— Үнгэрэгшэ арбан хоёрдохи түсэбтэ табан жэлэй түрүүшын дүрбэн жэлдэ республика соо мал ажалай гол продуктнуудые үйлэдбэрилгэ тиимэ ехээршье бэшэ һаа, яһала эли бодо дээшэлжэ байгаа һаа, харин һүүлэй жэлдэ, илангаяа байгша ондо адууһа малай ашаг иимэ эрид доошолуулагдажа, мяхан, һүн, үндэгэн бага абтадаг боложо, эдеэ хоолой эдэ зүйлнүүдээр хүн зонийе хангалга муудажа байна. Энээнэй хажуугаар бүхы районуудта адууһа малай тоо толгой үсөөлэгдэжэ, түл түрэсэ үсоон абтадаг болоо. Жэшээлхэдэ, урэанда жэлэйхитэй сасуулхада, нёдондо республика соо үнеэн бүриин һу һаам аяар 84 килограммаар доошолуулагдаа, — гэжэ элидхэлшэ хэлэбэ.

Олонхон һаалишадай, зарим фермэнүүдэй жэл бүхэндэ үнеэн бүриһөө 3000—4000 килограммһаа дээшэ һу һаажа байбашье һаань, бүхы дээрээ үнеэдэй ашаг шэмын үшөөл бага байхадань, сагаан эдеэ үйлэдбэрилгэ мүртэй дээшэлүүлнэгүй. Тусхайлбал, үнгэрһэн жэлдэ ажахынуудта бии байһан бүхы үнеэдэй 9,8 процентнь тус бүридөө ороойдоол 1500 килограмм хүрэхэгүй, мүн 26 процентнь миил 1500-һаа 2000 хүрэтэр килограмм һу үгөө. Харин жэлдээ тус бүридөө 4000 килограмм һу үгэдэг үнеэдэй тоо 3 процентшье болоногүй.

Бүхы дээрээ үнеэдэй һу шэмын бага байхын хажуугаар, саашадаа тэдэниие түрүүлжэ, зүбөөр эдеэлүүлжэ, һайнаар һаабал, эрхимүүдыень шэлэжэ абабал, бүхы дээрэнь үнеэдэй һу шэмые дээшэлүүлхэ аргабии.

Теэд энэ шухала хэрэгтэ ажахынуудай зооветмэргэжэлтэд бодото анхарал хандуулнагүй. Сэхыень хэлэхэдэ, үнеэд, гунжадые саг соонь үрэжүүлхэ, эхэ малай харууһа, тэжээлые һайнаар эмхидхэхэ, тэжээл буйлуулдаг цех, кухнинуудые үдэр һүнигүй хүдэлгэжэ, шанаржуулһан шэмэтэй тэжээл эдиюулхэ, рационие зубөөр тэнсүүлжэ, тааруулжа үгэхэ гэхэ мэтэ асуудалнуудта анхаралаа табихаяа болишоо, бүхы дээрээ хариюсалга, эрилтэшье һуладхагдаа.

Олонхи районуудта талха тарианай зүйл, һолоомые халуун үһа, ууралда дэбтээхэ хүдэлмэришье эмхидхэгдэнэгүй. Энээнһээ боложо, үйлэдбэ тэжээл ехэ гаргашалагдабашье, малай ашаг шэмэ дээшэлнэгүй. Нёдондо

Н. Ц. БУЯНТУЕВА, Хэжэнгын районой Чисаанын совхозой һаалишан:

— Бүхы һаһаараа гэхээр һаалишанаар хүдэлөөд, энэ жэлдэ наһанай амаралтада гараха болонхойб. Гансаараа долоон үхибүүдые хүн болгожо, хүл дээрэнь гаргааб. Эдэ жэлнүүдтэ олохон хүбүүд, басагадые хэжуудаа абажа хүдэлөөд, һаалишанай мэргэжэлдэ һургааб.

Манай Булагай фермэ районсоогоо аһала түрүү зэргэдэ ябадаг юм. Нэгэ жэлдэ бүхы коллективээрээ үнеэн бүриһөө 3000 килограмм һу һаагаа бэлэйбди. Тиигэбэшье али олон шалтагаанаар һу һаалимнай доошолжо эхилээд, нёдондо фермэдэ үнеэн бүриһөө 2600 килограммда хүрэхэгүй һүн һаагдаа. Би өөрөө үнеэн бүриһөө 3400 шахуу килограмм һу һаагааб.

Үнгэрһэн жэлдэ сагай уларил ехэл орёо бэрхэтэй байжа, хабартаа-зунай эхээр гандаад, намаршаг тээ уһа үер боложо, малай ашаг шэмэ ехэ доошолоо. Июль, август, сентябрь соо үбдэгсөө гэхээр шабар уһа ойможо ябаад, үнеэдээ һаагша һэмди. Ногооной, үбһэ тэжээлэйшье шанар яар муу байгаа ааб даа.

Мүнөө үбэлжэлгын үедэ үнеэн бүхэндэ үдэрэй 20 килограмм силос, 5 килограмм хаб хара үбһэ, мүн 1 килограмм талха тарианай зүйл халуун уһанда худхажа эдюулнэбди. Жэлэй эхиннээ хойшо 60 гаран үнеэд түрөө. Март, апрель соо олохон мал тугаллаха юм, һу һаалиие дээшэлүүлхэ гэжэ шадалаараа оролдонобди.

В. В. НЕКИСЕЕВ, Иваргын районой һураласалай «Байгал» ажахын парткомой секретарь:

— Маннаа яһала олон хүнүүд үгэ хэлэбэ. Үнеэн бүриһөө 5000 гаран килограмм һу һааха гээшэ тиимэ бэлэн хэрэг бэшэл даа. Иимэ үндэр үрэ дүн һүүлэй хоёр жэлэй туршада туйлагдаба. Энэмнай ажахын хүтэлбэрилэгшын һэлгэдэһэнһээ болоо гэхэ байнаб. Ф. И. Лобанов гэгшэтнай ехэл бэрхэ хүн. Мүнөө директорнай олохон барилгануудые бодхоожо байна. Түбэй фермэдэ мүнөө жэлэй нэгэдэхи квартал соо шэнэ байра баригдажа тушаагдахань. Эндэ 200 үнеэн оруулагдаха юм. Һаалишан бүхэндэ 25 үнеэн даалгагдадаг болохонь гээшэ. Посселидэ баһал 200 үнеэнэй байха бэйра мүнөө баригдажа байна. Иимэ шэнэ бэйрада хүдэлдэг болоходор, һаалишадная бүри ехэ амжалта туйлахэ юм бээ. Мүнөөшье малшадная ехэл ороондоо ажаллаадаг. Эдэнэрнай манай «алтан жаса» болоно гээшэ ааб даа.

Би өөрөө ветеринарна врачай мэргэжэлтэй хүм. Мэргэжэлээрээ яһала удаан хүдэлөөб. Манай ажахы бүри ехэ һу һаадаг болохо аргатай. Энэ талаар гурбан шэглэлээр селекционно хүдэлмэри ябуулжа эхилэнхэйбди. Түбэйнгоо һу һаалиин фермэдэ симментал үүлтэрэй мал барижа, жэлдээ үнеэн бүриһөө дунда эзрээр 5000 килограмм һу тогтуритайгаар абадаг болохо ёһотойбди. Посели һууринай һу һаалиин фермэдэ хараэрэзн үүлтэрэй 200 толгой үнеэдые хэрууһалхаар түсэблэһэн зомди. Мүнөө эндэ Эрхүүгэй областьһоо табяад толгой гунжад худалдагдажа абтанхай. Эдэ малай зариманнинь тугаллажа эхилбэ. Толгой бүриһөөнь арбаад гаран килограмм һүн һаагдана. Энэмнай түрүүшын дүнгүүд гээшэ ааб даа.

А. Н. КАУРОВ, Бэшүүрэй районой Дзержинскиин нэрэмжэтэ совхозой ахамад зоотехник:

— Урда жэлнүүдтэ Заганай-Адагай һу һаалиин фермын коллектив аһала үндэр амжалтануудые түйладаг һэн. Үнгэрһэн жэлдэ үбһэ тэжээлэй багаар нооселэгдэһэнһөө боложо, эдэнэр зориһондоо хүрэжэ шадаагүй. Үнеэн бүриһөө 3500 килограмм һу һаагаагүйшье һаа, район соогоо дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ түрүүлжэ гарадаг һүүлэй үедэ олонхи ажахынууд тэдэнэйнгээ тоо толгойе хорооже, олоор нүбайруулна. Үнгэрһэн жэлдэ баунтын район үнеэдэйнгээ тоое 7 процентээр, Яруунын — 8, Хэжэнгын — 5, Хориин район 4 процентээр хорооГоо. Гансахан эдэ бүтэдэнһөө боложо, һу үйлэдбэрилгэ, урда жэлэйхитэй сасуулхада, үдэрэй 100 тонноор бага болоод байна бшуу. Энээнэй хажуугаар һара бүри 5000—6000 үнеэд саг соогоо үрэжүүлэгдэнгүй ябажа, тэдэнь хожом, ороой түрүүлэгдэнэ, үгышье һаа, эсэслэн нубайруулагдана.

Олонхи ажахынуудта бүхы үхэрнүүдэйнь ороойдоол 25—30 процентнь лэ үнеэд, бэшэниинь эрэ, эмэ, буруу, хашарагууд, нубай мал байха юм. Нүрэг соо эхэ малай олон байхадал мяхан, һүн ехэ абтадаг ааб даа. Тэрэ мүртөө үсхэбэридэ табигдаха эмэ тугалнуудые нарайһаань һайнаар түлжүүлжэ, түргэн томо болгожо, саг соонь шэгнүүрыень хүсөөгөөд, ис-

Һаалишадай мүрысөөндэ

Үргэн дэлгэрэ

ШЭНЭ ЗОН

УРДАА ТАБЯА

Һаяшаг районой ...гатан-Һаалишадай ...уулзалга болоо. ...жэл соо үнеэн бүриһөө дээ 3000 килограмм ...һу һааһаанда хүрэ... мэ һанаһаанда хүрэ... болоогүйшье һаа, ... тоо бага-багаар нэ... на.

Жэшээлхэдэ, нёдөө... ман һаалишад һу ...хэмжээнһээ дээшэ... шадаа. Жэлнэ... бүриһөө 3000 кило... дээшэ һу һаадаг ...Д.-Ц. Д. Доржиев ...совхоз), А. Ф. Ко... гэтэйн совхоз) бо... һаа гадна „Гиганта... Һаалишад Н. К. Иг... Игнатьев, гурбан ... Бурлаковууд гэгш... шынхээ иимэ үрэ... туйлаба.

Тиихэдэ энэл ко... шан-Бэрээнэй фе... шань Н. М. Жерло... лективээрээ үнеэ... 3434 килограмм ...руушынхээ энэ кл... болобо гээшэ.

Мүн үнгэрһэн ...партсъездын нэрэ... хозой гурбадахи, ...сын нэрэмжэтэ ко... гэдэхи, «Дружба... гурбадахи фермэ... шэ үрэ дүнгүүдые ...на 19 һаалишад ...нөө 2850 килограм... һу һаажа, гурба... лэдэ нилээд дута...

Тиигэжэ бүхы ...соо һу үйлэдбэри... дэ худелдалга ур... нээ зарим тэды... дээ.

Гэхэтэй хамта ...бүри ехээр абаа... захил-түсэбые ...гэдэг, хүн зонийе ...дуктнуудаар ...болохо арга бол... хүсэд хэрэглэгдэ... ниие һайн мэдэнэ... рүү һаалишад, ... коллективүүдэй ...дүнгүүдые хараха... лиие дээшэлүүлхэ ...жо, нөөсэнүүдэй ...байнаниинь элирн...

Энэ жэлэй мар... тын ехэл хүндэхэ... гэгдэжэ, үбһэ тэ... маг, шанараар ...шье һаань, бүхы ...боломжоёо, мэрг... баряа элсүүлэн ...хидхэл, эдэбхиеэ... гэжэ түрүү һаали... залгада хабаадаг... уряалаа. Байгша ...дэнь 91.450 цен... бэшэ һу түрэндэ... тула үбэлэй-хабаа... намарай үедэ үнеэ... шэмые дээшэлүүлхэ ...һан һүнэйнгөө ш... болгожо, 90 проц... бэшьень нагадаг... тушаадаг болоо... нэр хандолга — ...бэшэнхэй.

Жэлэй үнгэрһэн ...мүн барагдахаяа ...ральда Карл Мар... жэтэ, «Гиганта... Үнэгэтэйн, «Друж... зуудай фермэнүү... һайн һаежа байна... Эрхирэгэй, Ацага... зуудай, XXI пар... рэмжэтэ колхо... ОПХ-гай фермэ... гүй.

Ц.Д... Загарайн РАПО...

Сагаан эдеэ элбэг дэлбэгээр абадаг болохо энэ продуктаар хүн зонийе хүсэд хангаха гээшэ гансашье һаалишадай, һу һаалиин фермэнүүдэй коллективүүдэй хэрэг бэшэ. Энэмнай худөөгэй ажалшад, малшадые худалдаа наймаанай, медицинын, сөөлөй, ажаһуудалай хэрэглэмжын талаар хангадаг бүхы албан болон эмхи зуургаануудай, илангаяа электрын эльшэ хүсөөр, барилгын материалнуудаар, промышленна хэрэгсэлнүүдээр хангадаг предприятинуудэй хабаадалсаха хэрэг болоно.

Тиимэһээ худөөдэ электрын эльшэ хүсэ дамжуулгын ходо таһалдуулагдажа, малшадта ехэхэн бэрхэшээл үшаруулдаг шалтагаанууд тухай зүблөөндэ хабаадагшад «Буряатэнерго» нэгэдэлэй ахамад инженер С. М. Легостаевта олрохон шанга асуудалнуудые табиһан байна. Электрын эльшэ хүсөөр хангалга гуримшуулагдаха гэжэ тэрэ найдуулба. Малшад, һаалишадта эд товарай хүрэжэ ошодогүй, бүхы дээрээ худөөдэ худалдаа наймаанай хангалтагүй мүүгаар эмхидхэгдэдэг тухай сугларагшад Бурсоюзой түрүүлэгшэ Л. А. Бляхерта олон асуудалнуудые табяа. Мүн ажахынуудһаа асарагдаһан һу зүбөөр шалгажа, шанарыень тодорхойлон абаха, һайнаар тоосохо, илангаяа аргатайл газарта һу байра дээрэнь тушаажа абадаг болохо тухай һүнэй промышленностиин нэгэдэлэй начальник К. М. Шурыгинда заагдаа.

Дүрбэ мянгатан һаалишадай зүблөөндэ хабаадагшад һу һаалиие дээшэлүүлхын тула мүрысөөгөө улам шангадхаял, ажалаа эрид һайжаруулаял гэжэ республикынгаа бүхы һаалишад, малшадта хандаһан Хандалга баталаа абаа.

Зүблөөнэй түгэсхэлдэ ажалай түрүүшүүлдэ үнэтэ бэлэгүүд, Хүндэлэлэй грамотанууд барюулагдаа.

Д. ДОНДОКОВ,
М. НАМЖИЛОВ,
манай түсхай
корреспондентнүүд.

Нёдондо жэлдэ бүхыдоо 960 центнер һу абажа, жэлэй түршада үнеэн бүриһөө дунда эзрээр 4610 килограмм һу һааһан, республикын дүрбэн м

ЯЕЭ ХООЛОЙ ТАЛААР ОНСО КОМИССИДА

Буряадай ССР-эй Верховно Соведэй гурбадахи сессиин бэрээр. Буряадай ССР-эй эдеэ хоолой талаар онсо комиссиг байгуулагдаһан юм. Тус комиссиие республикин Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. Б. Саганов хүтэлбэрилгые доошолуулсан. Комиссиин эзэлжээтэ Бурятай ССР-эй эдеэ хоолой онсо эрхэтэй комиссиэр Прибайкалиин нийтын малай үбэлжэлгүйгөөр үнгөрөөн, мал ажалай продукциг асуудал хаража үзэжэ, асуудалаар арадай депутатнуудтай Прибайкалиин районо Советэй түрүүлэгшэ А. Тоосоо.

Малай ашаг шэмые дээшэлүүлхэ талаар худэлмэри хангалтагүйгөөр ябуулагдана.

1990—1991 онуудай үбэлжэлгэдэ Прибайкалиин район үбһэ тэжээл муу бэшээр нөөсэлэнхэй байгаа. Колхоз, совхозууд 1989 ондо мал бүхэндэ 10,5 центнер тэжээлэй единицын хүртэхэ тэжээлтэй байбал, 1990 ондо тэрэнь 17,2 центнер болодхэгдэнэн байбашье, бүхы зүйлэй тэжээлэйнь шанар муу байгаа гэжэ шалгалта харуулаа.

Мал ажалда тоо бүридхэл бүдүүлигээр хазагайруулагдана. Түрэһэн туганнууд, поршоонхонууд, хүрьгад бүридхэлдэ абтанагүй. Олонхи ушарта нийтын малай тоо толгой хайша хэрэгээр тоосоон соо бэшэгдэнэ. Тиимэһээ малаа гарзалуулна, үгы хэхэ, үрихэ ушаннууд олоорончой.

Зооветмэргэжэлтэдэй, мүн малшадай журам заршам мууданшай. Итанцын колхозой ахамад зоотехник П. И. Черных, «Зырянский» совхозой ахамад зоотехник В. В. Оковитин, түс совхозой ахамад врач В. А. Сагадаев болон бусад ажалаа орхёод, ерхидаа ябадаг гэжэ хэлэгдэ.

Эдэ болон бусад баримтануд тухай шанга хөөрэлдөөн болоо. Районно Советэй түрүүлэгшэ А. Н. Затеевтэ, районой агропромышленна нэгэдэлэй түрүүлэгшэ А. А. Башковто шанга донгодолго соносхоод, эндэ заагдаһан дутагдалнуудые ойрын сагта усадхахыень республикин онсо эрхэтэй комиссиг дурадхаба.

Удаань республикын хүн зонийе 1991 ондо эдеэ хоолоор хангаха талаар хойшолуулпашагүй хэмжээнүүд тухай Бурятай ССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын нэгэдэхи орлогшо А. М. Шевченко мэдээсэл хэбэ. Элидхэлшэ хүн зонийе эдеэ хоолоор хангалгын мүнөөдэрэй байдал, энэ талаар саашаһаа зорилгонуд дээрэ тогтоһон байна.

Бурятай ССР-эй эдеэ хоолой, эдеэ хоолһоо бэшэ эд бараанай нөөсэнүүдэй, арадай хэрэглэмжэн эд бараанай, түлбэритэй хангалгын ба туризмын талаар комитедэй түрүүлэгшэ О. П. Будник «Бүсад область, хизаарнуудһаа эдеэ хоол зөөжэ асарха, энэ талаар материальна нөөсэнүүдые хубаарилха тухай» асуудалаар мэдээсэл хэбэ. Эдеэ хоолой нөөсэнүүдэй балансые республикин Министрнүүдэй Соведэй заседани дээрэ хаража үзэхөөр 1991 оной апрелиин 1 болотор бэлдэхыень тус комитедтэ Бурятай ССР-эй эдеэ хоолой талаар онсо эрхэтэй комиссиг даалгаба.

«Загаһанай продукциг үгрэнэй нөөсэдэ дамжуулые дээшэлүүлхэ тухай хэмжээнүүд» гэһэн асуудал комисси дээрэ хаража үзэгдэбэ. Тус асуудалаар «Байкалрыбпром» нэгэдэлэй генеральна директор В. М. Солонкин элидхэбэ.

Олзоборилогдоһон бүхы загаһанай 77 процентые үгрэндэ тушааха, бүсад загаһыень ажахынууд дотороо хэрэглэмжэндэ гаргашалха, загаһа олзоборилдог газартань загаһа шэнжэ абаха ёнотой гэжэ тус асуудалаар баталан абтаһан тогтоол соонь заагдаба.

МАНАЙ КОРР.

ССС: ТОБШО ҺОНИН

(Гюмеиск об- ... холын тос- ...ажаһуулшадай ан- ...радиогой шэнэ до- ...тана. КПСС-эй Уп- ...комой «Коммунис» ...ностанцы демжуулгэдэг болоо юм. ...би заяан тухай ре- ...ба газарай рефор- ...алгодэ хабаатай ту- ...толнууд түрүүшын ...нуудта үнгэргэдэ- ...далагдана.

Науканууд- ...миин Геохимиин ба ...институдай дэргэ- ...гөөр» гэһэн бараган ...байгуулагданхай. ...ектив хэдэн арбаад ...предприятинууд- ...хургааныудта, коопе- ...ворсэ янзын «тур- ...эмэй-технологическа- ...үзүүлдэг болоо ...эзэлбэл, байгаалида ...эхэгүй үгэжүүлгэ- ...ондэб бодосуудтахи ...ийдүүдые элирүүлгэ- ...удые зарим райо- ...ллектив бэдэржэ үгэ- ...Баруун Сибириин, ...алайн дэргэдэхи ба ...ионуудай нефть олж- ...шодто скважина ...ны хэгдэдэг гаргаг- ...бага болгохо ар- ...ложо үгэнэ. Ара- ...ын эгээл эрдэб һал- ...ай захилнуудые эзэ- ...ниин коллектив дүүр- ...ээ.

...нийтын транспортаар ябаһанай түлөө түлбэри 15 мүнгэ хүрэтэр нэмэгдэхэнь. Транспортаар түлбэригүйгөөр ябаһанай, багажай түлөө мүнгэ түлэнгүй байнаһай түлөө яла бааһал нэмэгдэхэ. Хотын транспортда хэгдэдэг гаргашануудые бүтүүлхэн түлада республикэскэ бюджедтээ үгтэдэг мүнгэнэй мартын 1-нээ болоулагдаха дээрэһээ арадай депутадуудай хизаарай Советэй сесси дээрэ иимэ шиидхэбэри абтаа юм. Алтайн хизаарай мүнөө жилэй бюджет 10 миллион түхэриг дутуугаар баталагдаа һэн. Харин харгыгаар ябаха дуримүүдые эбдэнэнэй түлөө яла ехэ болгохо, автомобильнуудые дам наймаалһанай түлөө 5-һаа 20 процент хүрэтэр налог тогтоохо, худөө ажахын продукци хизаарһаа гаргалые хорихо талаар хэмжээнүүдые депутадуудай һайшаангүй байгаа һаань, бюджедтэ дуталдаһан мүнгэниинь нүрааргүй ехэ байха һэн.

КРАСНОЯРСК.

«Латвия» гэһэн шэнэ колхозой 46 айлай мэдэлдэ 2500-һаа дээшэ гектар үрэжэлтэй газар, техниэ дурадба фермэнүүд үгтөө һэн жилэй саада тээ Сибирь- ...ийхэн нютагта нүүжэ- ...латыш зонһоо тэрэ трибунада гарадөө юм. Нютагай ...лэгшэдэй һанамж- ...тосхоной эконо- ...шье хүгжөөлгэ- ...Сибириин латы- ...ёно заншалну- ...дэ туһалха бэ- ...

УРАН ТУУЖЫН ХАРГЫ ДЭЭРЭ

(Уран зохёолшо Гарма-Доди Дамбаевай 50 наһанай ойдо)

Уран зохёолшын харгы зүргэнүүд олон янзын байдаг ааб даа. Зарим зохёолшод эдир багаһаа шүлэг бэшэжэ, дуу зохёожо, элдэб шог зугаата рассказуудые бүтээжэ эхилдэг. Нүгөөдүүлынь бүри хори, гуша гараһан хойноо «сааһа эреэлжэ» захалдаг. Богонёор хэлэхэдэ, зохёолшо бүхэнэй харгы өөрын онсо шэнжэтэй, өөрын хүби заяатай, утатайшье, богонитойшье байдаг гэхэр юм.

Уран зохёолшо Гарма-Доди Дамбаев мүн лэ өөрын онсо харгытай. Тэрэ жажабайдалай амта шүүһэ һайса үзэһэн, сэрэгэй албанай шэрүүниие ялала хараһан, ерһан дээрээ шалгажа туршаһан, ажалай халуун хүлһэ амсаһан хойноо уран зохёолой харгыда гараа. Улаан-Удын ЛВРЗ-гэй нэгэ цехтэ ажаллаа, Ага нютагайнгаа уужам талада хони адуулаа, газаар хахалаа, алтан таряа хуряагаа. Һүүлдэнь М. Горькиин нэрэмжэтэ Москвагай Литературна институт дүүргээ. Энэмнай юрын шэнги аад, өөрын баһал шэнжэтэй, ялхи яаматай, олон газартаа сэхэ сэбэршье, годируу бэдируушье харгы байһан болоно. Тиимэл һэн хойнонь Гарма-Доди Дамбаев түрүүшынгээ номые «Харгы дээрэ» гэжэ дэмы нэрлээгүй ёнотой.

«Жаргалтайш даа, Саяана», «Харгы дээрэ», «Түрүүшын агнуури», «Гансал би зэмэтэйб» гэхэ мэтэ, бүхыдөө долоон рассказһаа бүридэһэн энэ номынь (1973 он) уншагшадай зүгһөө яһала һайн сэгнэлтэдэ хүртэнэн юм.

Тиимэ орёо, бусайдаһан бэшэ сюжедүүдтэй эдэ рассказуудые уншахада, хүдөө нютагые, тэндэ ажаһуудаг, ажаллаг хүнүүдые нилээд һайн мэдэхэ, тэдэнэй зүрхэ сэдьхэлэй гуниг баяр, уйдхарые ойлгохо зохёолшын дархалһан бүтээлнүүд гэжэ абаһаар лэ ойлгомоор.

Энэ ном соо ороһон рассказууд сооһоо «Харгы дээрэ» гэһэн бүтээлынь илангаяа шалгаран илгараа.

Эхэгүй үлэһэн, архинша эсэгэтэй хубуухэниие үргэжэ абаһан Дугар гэжэ хүнэй үнжэгэн сэдьхэл, мүн тэрэнэй инаг нүхэр Жибзэмаагай һайхан һанаан энэ рассказ дотор үнэншэмэ тодоор харуулагдана.

Иимэ ушарнууд ажабайдалда ялала болодог ааб даа. Зүгөөр эндэ заабари зүбшэл, нүргаал гэхэ мэтэнүүдые автор ехээр дурдангүй, юрын хүбүүн басаган хоёрой дуран тухай сэдьхэл зүрхэнһөө дуулана. Ажабайдал өрёо. Энэ һаһанда элдэб юумэн ушардаг. Тиибэшье хүнэй һайхан сэдьхэл, һайн һанаан гэсшэ ямаршье хүшэр хүндэ бэрхэшээлые дабадаг, илажа гарадаг гэһэн авторай төбшолол уншагшадые урмашуулна.

Жибзэмаа басаган хэды залуу гүлмэршье һаа, ажабайдалай наһанай хүшэр дабаанууд-ые дабажа гараһан мэтэ энэрхы сэдьхэлэй уряагаар уншэн хүбүүндэ ерэдэг байха зуураа өөртэнь баһал адли һайн һайхан һанаатай Дугарта дурлана. Энэ рассказ уншаад байхадаа, инаг дуран гэсшэмнай агуу хүсэтэй гэһэн тобшололдо бидэнэр ерэнэбди.

«Жиг—Дулма» гэһэн рассказ. Буряад эхэнэрэй хүби заяан энэ зохёол соо яһала харуулагдаа гэжэ һанамарр. Юуб гэхэдэ, тиимэ нэгэ хитүү, даруу зантай эхэнэрнүүд маанадай дунда яһала олон ааб даа. Зүгөөр инаг дуранайнгаа түлөө тэмсэхэ, оролдохо гэсшэмнай тиимэшье амархан хэрэг бэшэ. «Үнэн сэхэ инаг дуран илажа гарадаг юм» гэһэн үгэ эндэ яаха аргагүй һанаанда ороодхино.

Гарма-Доди Дамбаев түрүүшээр рассказуудые, богонихон шог үгүүлэлнүүдые бэшэдэг гаа, һүүлдэнь томо бүтээл болохо туужада ороо гэсшэ ааб даа.

Загаһашанай загаһаяа тоолохоёо сэрэлдэгшье һаань, Гарма-Доди Дамбаевай бэшэһэн туужануудые эндэ тоолон нэрлэе. «Гүнсэмаа», «Дэлгэр сэдьхэл», «Намарай һүүлшын үдэрнүүд», «Эжын хоёр», «Эсэгын дуран», «Аха дүүнэрэй хүүргэ», «Гэндэн-Жамса», «Эхын уян сэдьхэл» гэһэн туужанууд.

Гарма-Доди Дамбаевай һаяхан лэ бэшэжэ дүүргэһэн «Харгымнай эхин» гэһэн туужа «Байгал» журналай байгша оной 2—3-дахи номернуудта толилогдохо байна.

Аяар юһэн туужа, олон тоото рассказуудые бэшэһэн авторай хэһэн зохёохы ажал нилээд ехэ гэжэ түбхын түрүүндэ тэмдэглэхэ шухала.

Юрын хонишон эхэнэрэй хүби заяан тухай бэшэгдэһэн «Гүнсэмаа» гэжэ туужань Гарма-Доди Дамбаевай зохёохы ажалай үргэн харгыда гараһыень гэршэлэн харуулаа һэн.

Бидэнэр, буряад уран зохёолшод, бүхыдөө шахуу хүдөө нютаг-ааа гараһан зон гээшэ аабзабди. Тиимэһээ хүдөөгэй байдалые яһала мэдэхэ хүнүүд болоноби. Зүгөөр эндэ хонишон ябажа үзэһэн Гарма-Доди Дамбаевай өөрын дүй дуршэл, баян мэдэсэ зохёол бэшэхэ хэрэгтэнь яһалал туһалаа гэжэ тэмдэглээ һаа, алдуу гарахагүй.

Гүнсэмаа—юрын хонишон эхэнэр. Тоэд тэрэнэй наһанай харгыда ямар олон бэрхэшээл ушарнаб. Харгы замынь ямар олон яама ялхитай гээшэб? Угай буряад хонишон эхэнэрэй сэдьхэл зүрхэн, инаг дуран, гуниг баяр, уйдхар гомдол ямархан байнаб? Хэнэй хүсөөр, хэнэй ороолдолгоор хонин һүрэг олошоноб? Хэнэй тэмсэлэй ашаар торгон ноохон абтанаб? Эдэ юрын шэнги аад, үнэн дээрээ орёо асуудалнуудта харюунууд үгтэхэһөө гадна, ажабайдал, энэ наһамнай юун тээшэб, хаанаһаа тэрэ эхитэй захатай юм, ямар зориг хүсэл хүниие ударидажа, хүтэлжэ ябадаг юм гэһэн тобшололые уран аргаар, түгэлдэр бэлигтэйгээр хэхэ арга эндэ тодоржо гарана.

Гарма-Доди Дамбаев тиимэ ехэ философско тобшолол хэхые оролдоногүй. Ажабайдалай социальна, юрын боро юрьеэтэ таланууд тэрэнэй зохёолнууд соо эли тодоор харуулагдана. Жэшээлхэдэ, автор «Дэлгэр сэдьхэл» гэһэн туужа соогоо мүнөө сагай студентнэрэй ажабайдал, тэдэнэй хани нүхэсэлые, барисаае харуулаа һаа, «Намарай һүүлшын үдэрнүүд» гэһэн повесть соогоо буряад ангуушадай ажал хэрэгүүд тухай, мүн байгаали дэлхэй, хүбшэ тайгын ан амитадые хамгаалха тухай бэшэнэ.

Нютагай суутай ангуушан, ойн харуулшоной хүби заяанда «Намарай һүүлшын үдэрнүүд» гэһэн туужань зорюулагданхай. Жамбал гэжэ тэрэ ангуушан үбгэн хүндөөр убшэлжэ, удэрөө хулэгшэнхэй хэбтэнэ. Тэрэнэй бүхы наһандаа хэһэн ангуури, байгаали хамгаалха тухай хөөрөөнүүдыень залуушуулда ехэ һургаал болохо бэзэ.

Энэ туужые уншаад һуухада, мүнөө ан гүрөөлгүй болошоһон, модоёо отолуулжа мухардашаһан хубшэ тайга, загаһагүй уһа голнууд, жэмэсгүй шэбэр ойнууд, ниидэхэ шубуугүй тэнгэри бидэнэй нюдэндэ эли тодоор харагдахадал гэнэ,

Жамбал ангуушан наһан соогоо олон юумэ хараа, олон хайдадаг. Тэрээн шэнги часын тэдэ голнуудынь тоһодохо байгаагүй юм гү? — гэжэ баабай таамаглаба.

— Часы тоһододоггүй. Энэтнай тэргэ бэшэ хэ юм. Нарин зүйл. Арбан долоон шулуутай гэхэдэм, үнэншөөгүй. Һаатнай, задалжа харуулнууб, — гээд, Габзан часыгаа нэгэ шэхэнһээнь ходолбо.

— Тиихэдэнь эжы баабай хоёр мэгдэжэ, бэе бэээ үрдилдэн:

— Үнэншэнэбди!.. Ёу задала! Эбдэрээгүй, бүтэн юумэ задалжа болохогүй, — гэжэ байжа хорибэд.

Габзан һуурині түргэн бодоод, һэсы гэрэй тэг дундахи няасагар пеэшэн тойрожо, зүүн тээнь гараад, үхэг дээрэ байһан хүнэгтэй уһанай хажууда ошобо.

— Уһа, тооһо ородоггүй гэжэ бэшээтэй бэзэ. Мүнөө уһа руу хээд үзэебди, — гэжэ тэрэнэй уһа руу часыгаа хэхынь тэндэ:

— Уһа руу бу хыш, эбдэржэ болохол, — гэжэ эжы мэгдүүгээр хэлээд, нюдөө бэлтылгэжэхибэ.

Габзан часыгаа хүнэгтэй уһа руу хээд, оohорhоонь татан, тэрэнээ абаад, шахэндээ абаашажа шагнамсаараа, минии шэхэндэ няяжа:

— Тиинг-тиинг гэнэ гү? — гэжэ асууба. Би толгойгоо дохижо:

—Ябана,—гэжэ харюусабаб.

— Досоонь шорой тооһон, уһан ороожо эбдэрүүжэг гэжэ айнгүйгөөр уһанда ороожо, шунга, тамара хамаагүй. Гэртээ туршаа һэм. Часыгаа гарһаа абангүйгөөр түлөэшье хахалхада болохо. Мүнөө часыгаараа үхэг сохиходом ябажал байха, — гээд Габзан оohорhоонь баринжа, үхэтэй ороо сохижорхибо.

Бидэнэй хэмнайшье хорингүй, шорой тооһон, уһан шиинг досоонь ородоггүй, юумэ сохиходо эбдэрдэггүй ямар һайн часы байдаг юм гэһэн бодолдо абташоод, дуугай һүүнэбди. Габзан часыгаа шахэндээ абаашажа шагнаад, нэгэ дахин һэжэрээд, үшөө дахин шагнаба. Бидэ амилхаяашье болишоод, нюдөө сабшалангүй, часыгаа һэжэрээ байһан Габзаниие харанабди.

— Ябахаа болишоо! — гэжэ тэрэ сошонгёор хэлэбэ.

— Бү тиигыш даа, уһа руу бу хыш гэнэ бэшэ һэн гүбди! Ай, халаг! Шагнал часыгаа эбдэбэ ха юмши даа, — гэжэ эжы халаглашаба.

— Ябанагүй гү? — гэжэ баабай асууба.

— Угы, — гэжэ Габзан харюусажа, дахин һэжэрэн, шэхэндээ абаашажа шагнаба.

Мүнөө һаяхана бэярав багтаажа ялажа байһан бидэ бүлтэ руу дуруу болошоод, часыень яажа заһабарилха тухай зүбшэн хөөрэлдөөд, Габзанда туһа хүргэжэ шадахагүй байһандаа, бүтүү халагланабди.

Уданшуй «Баян талын аялга» эхилбэ. Байд гээд лэ Габзан часыгаа һэжэржэ, шэхэндээ абаашажа шагнана». «Часынь ябажа эхилһэй даа», — гэжэ шэбшэнэб: Радиогоор зэдэлһэн ирагуу һайхан дуунууд бүлхи залгижа бүгдэршэһэн шэнги болоһон бидэнэй сэдьхэлые гэрэлтүүлнэгүй.

— Габзан, энэ часыгаа Могойто гү, али Ага абаашажа заһуулха болоолши даа. Тэндэ часы заһабарилдаг хүн олдохо. Тэдэшни нюдөө аняад заһаха, — гэжэ баабай нүхэрэймни һанаань тэгшэлбэ.

Би нүхэрөө удэшэхэеэ газаашаа гарабаб. Һарын үшөө гараагүй тула оршон тойронхи ой модотой хаданууд һүниин хараныхы соо бүрүүлхэнээр һүүдыжэ, сэдьхэлдэм уйдхар түрүүлнэ. Габзан үгэ дуугүйгөөр моориндоо мордобо.

— Гаранти гэжэ байдаг ха юм. Маная энэ шагнал радиодошье байна һэн. Эбдэрээ хадань, заводтоньь эльгээгээд туршыш, — гэбэб.

— Өөрөө сохижо эбдэжэрхёод гү? — гэжэ уруу дуруугаар хамар дороо гуёарбэ.

— Тоэд юумэ сохиходо эбдэрдэггүй гэжэ завод юундэ худалаар бэшээ юм, — гэхэһээ бэшэ нүхэрэйнгөө сэдьхэлынь тэгшэлхэ үгэ олобогүйб.

Габзан часыгаа заводтонь эльгээхэшүү болоод, боро мориёо гүйлгэн, һүниин лэн харанхы руу шэнгэн орожо, харагдахаяа болишобо. Гэбэшье моринойнь туруунай саһанай шаршаганаса табарха хүндын шэбэрэй бургаһан шугые суурятуулна. Иимэ жэхымэ һүни гэр гэртээ хүрэтэрөө дуу дуулалдагша бэлэйбди. Гэртээ дутэлхэдөө, нохойнгоо хусахадань, дүугаа хуряахаш. Габзан дуушье дууланагүй. Тоэд шагнал часыгаа эбдэжэрхинэн нүхэрни юундэ дуу дуулахаб даа. «Бидэнийе, залуу хонишодые, хүхеэхэ, урмашуулха гэжэ колхозой правленийн, түрүүлэгшын нүхэртэм шагнал үгэһэн часын эбдэршэһэн ушар ямар гэмшэлтэйб, харамтайб», — гэжэ сэдьхэлдээ шаналан, үний удаан газаагаа зогсоо һэм.

ШАГНАЛ

(«Харгымнай эхин» гэһэн шэнэ туужаһаа хэһэг)

Гарма-Доди ДАМБАЕВ

Арбаад жилэй саана энэ хүндын эхиндэ гурбан хүбүүд, мүн нэгэ басаган эжынэртээ хамта тус тустаа отара хони даажа абаад, үбэлжэжэ байгаа һэмди. Үнгэрһэн зуниинь ган гасуур боложо, үбһэншье багаар абтаһан, үхэр малай үбэлдөө бэлшэхэ хагданшье хомор байгаа бэлэй. Гэбэшье, тиихэдэ Баруун-Шэбьеэгэй хүндын эхиндэ олон һүриинүүд табигдаһан байжа, үбһэндөө дүтэшэг үбэлжэхэ баатай болоо һэн хабди. Богонихон мухэр хүндынүүд энэ ута хүндын хоёр талаһаа хабһануудынь шэнгээр хажуу тэнэхэ тэрээндэ ороодог юм. Гол горхогүй аад, ой модотой тэдэ мухэр хүндынүүдэй адагта үбэлжөөнүүднай байба. Удэртөө хадын үбэрэй бүйлдөөһэн соогуур, голой бургаанан болон ой модон соогуур хонидоо бэлшээн адуулаад, удэшэ, углөогүүр шарга үбһэ тараажа, хонидоо хаһаадаг һэмди.

Манай колхоздо залуушуулай дундаһаа эгээл түрүүн мал ажал дээрэ ажаллажа эхилһэн бидэ дурбан бээ бэдэдэ эзлжэгээр сугларжа, наада зугаа дэлгэжэ, шагай наадажа, ульгэр түүхэ хөөрэлдэжэ, хаарта наадажа, үбэлэй ута удэшье үнгэргөөд, нүниин тэн багта гэр гэртээ тарадаг бэлэйбди. Шэбэртэдэ нагсанартаяа хони харадаг Раджаанында сохиходэ суглардаг һэмди. Ушар юуб гэхэдэ, тэрэ айл радиоприёмниггой бэлэй. Тиигээд лэ бүлтааран сугларан һуугаад, улаасхоорондын һүүлэй һони мэдэжэ абадаг, Улаан-Удэһоо буряад, Хух-Хотоһоо монгол дуунуудые сохэтэ һонирхон шагнагша бэлэйбди.

Нэгэтэ боро хараанай унахаһаа халта урид хонидоо халуулха үбһэ хотонойнгоо урдуур тараагаад байтэрнай, түрүүлэгшэ, Балшан Раднаев бэржээнтэ оройтой машинаараа манайда ерэбэ.

Балшан Раднаевич үзэл дээгүүрээ урихан минэрэл зэдалаад, зүүн тохоногһоомни дүнгэн барижа, машина тээшээ хүтэлхэдөө:

— Һайнаар ажаллаһанайшни түлөө манай правленин радиоприёмниггоор шагнаба. Шэнэ жилээр амаршалаад, ажалдашни үшөө ехэ амжалта хүсэнэб, —гээд Балшан Раднаевич баруун гарымни хөөр гараараа адхан һэжэржэ амаршалба.

Түрүүлэгшын машинын далда оротор харан удэшэжэ зогсоходоо: «Раджаана, Сэнгэ, Габзан гурбандам мүн лэ иимэ радиоприёмник шагнал үгөө гээшэ гү! Халаг, юундэ һургабагүй гээшэбиб»,—гэжэ сэдьхэлээр гэртээ орожо, радиоприёмниг-ооо тодхоод, эжы, баабайтаяа һуниин тэн болотор элдэб дамжуулга бахархан шагнабэбди.

Хойто удэшэниинь хонидоо хаагаад байхадамнай, манайхиһаа доошо арбаад модо болохо Тудхалта гэжэ газарта түлгэнүүдые харадаг Габзан ханимни боро мориноойнгоо гүйдэлөөр хүрэжэ ерэбэ.

Би нүхэрэйнгөө улайха, сайхынь огто мэдэдэггүй хара хүрин шарайень ажаглан харенаб. Тэрэ гарым барижа мэндэшэлээд, һэсы гэртэмнай оробо. Габзанай хүхюун шарайе адаглахада шагнал абаһан хэбэртэй.

Тэрэ хэмориотомнай гарахадаа, шэнэхэн бэлэгыемнай обёоржо;

— Оо! Радиотой болоо ха юмта,— гэжэ мүнэрбэ.— Иихэдээ Дашада, Раджаанада ошоогүй, танайда ерээд «Баян талын аялга» шагнаха болобоб, ямар һайн юм,— гэжэ бахархаба.

Үбгэн баабай юушье мүрдэн мүшхэнгүй, хоймортоо анирүйхэн һууна. Эжы баһал дуугай ябасагаан, табаг соо шүлэ хэжэ, тэрэнэй урда табиба. Габзан юундэшьеб хөөр хамсыгаа шамаад, шүлэжэ оробо.

Манай анхарал татажа ядаһан Габзан түргэ-түргэн халбагадажа дүүргэжэ, саарһаар хамар амаяа аршамсаараа, хоолойгоо зэнэн хэнэжэ, зүүн хамсыңгаа шагта тайлаба. Тиигээд хамсыгаа баруун гараараа дээрэ хүрэтэр шамажа, яб ялгаар үнгэтэй часыгаа нюдэнэйнгөө урда асаржа харааб:

— «Баян талын аялга» дамжуулгын эхилтэр үшөө хөөрөд минута үлэбэ хаш, — гэхэдэнь, эжы баабай хөөр шэнэ часынь һаял обёоржо, хүхюунээр минэрэлдэбэд.

Би часы шагналда хүртэнэндэнь баярлажа, нүхэрөө амаршалбаб. Тугаарһаа хойшо часыгаа һайрхан харуулха гэжэ, тэрэ хамсыгаа хэдэ дахин шамаһан байба гэжэ тухайлбаб.

— Үү, ямар гоё часытай болоо гээшэбши, — гэхэдэмни: —Харуулыш, хараябди, — гэжэ эжы баабай хөөр дээгэ хэлэбэ.

— Шагнал. Үсэгэлдээ түрүүлэгшэ үгөө, — гэжэ Габзан будүүгэй янзаар хэлээд, сэрбуугайнгаа часын горьё тайлаба.

— Һайнаар лэ худэлхэдэтнай шагнал үгэбэ. гэшэ. Энэ шагналынь харюулжа, үшөө һайнаар худэлхэ болоот, — гэжэ баабайн хэлэхэдэнь, эжы хөөрэлдөөндэ оролсожо:

— Сэнгэдэ ямар шагнал үгөө хаб? — гэжэ Габзанай саана холо бэшэхэнэ хуса харадаг нүхэр тухаймнай асууба.

— Иимэ часыгаар шагнагдаа. «Родина» гэжэ нэрэтэй, — уһа тооһо ородоггүй, юумэ сохиходошье эбдэрдэггүй. Ажалаа хэжэ, гараа һэжэжэ ябахадаш, заводконь хэгдэжэ байха. Һэжээд үзэгты. «Тирд-Тирд» гэхэдээ, заводконь хэгдэнэ гээшэ, — гэжэ Габзан шагнал часыгаа эжыдэм һарбайба.

— Тиимэ юм һаа, һайн лэ часы байгаа бээ даа, — гэн эжы часыень хараба, шэхэндээ няяжа шагнаад, баабайда һарбайба. Баабай пулаадаар нюдөө арщамсаараа, шагнал часыень думүүхэн абажа, шагнажа байжа үзөөд, эзэндэнь бусаахадаа:

— Үнэтэйл часы байгаа ха. Иимэ часытай хүнүүд хомор. Будильнигшье айлнуудта үгы бшуу даа. Хэдыдэ хонидоо бэлшээридэ гаргахаяа, уһалхаяа, үбһэ обёос үгэжэ халуулхаяа мэдэжэ абахаш. Удаан зүүгыш даа, — гэжэ сэдьхэлэйнь баярые бүри дэбэргэн хэлэбэ. Габзан часыгаа абажа намда үгэхэдөө:

— Ремешогынь абаад, эрэ таладань унша, — гэбэ.

Би часыень абажа, бэшэлгынь уншабаб.

— Юун гэжэ бэшээтэйб? Уһа, тооһо ородоггүй, юумэ сохиходоо эбдэрдэггүй ямар һайн часы байдаг юм гэһэн бодолдо абташоод, дуугай һүүнэбди. Габзан часыгаа шахэндээ абаашажа шагнаад, нэгэ дахин һэжэрээд, үшөө дахин шагнаба. Бидэ амилхаяашье болишоод, нюдөө сабшалангүй, часыгаа һэжэржэ байһан Габзаниие харанабди.

— Ябахаа болишоо! — гэжэ тэрэ сошонгёор хэлэбэ.

— Бү тиигыш даа, уһа руу бу хыш гэнэ бэшэ һэн гүбди! Ай, халаг! Шагнал часыгаа эбдэбэ ха юмши даа, — гэжэ эжы халаглашаба.

— Ябанагүй гү? — гэжэ баабай асууба.

— Угы, — гэжэ Габзан харюусажа, дахин һэжэрэн, шэхэндээ абаашажа шагнаба.

Мүнөө һаяхана бэярав багтаажа ялажа байһан бидэ бүлтэ руу дуруу болошоод, часыень яажа заһабарилха тухай зүбшэн хөөрэлдөөд, Габзанда туһа хүргэжэ шадахагүй байһандаа, бүтүү халагланабди.

Уданшуй «Баян талын аялга» эхилбэ. Байд гээд лэ Габзан часыгаа һэжэржэ, шэхэндээ абаашажа шагнана». «Часынь ябажа эхилһэй даа», — гэжэ шэбшэнэб: Радиогоор зэдэлһэн ирагуу һайхан дуунууд бүлхи залгижа бүгдэршэһэн шэнги болоһон бидэнэй сэдьхэлые гэрэлтүүлнэгүй.

— Габзан, энэ часыгаа Могойто гү, али Ага абаашажа заһуулха болоолши даа. Тэндэ часы заһабарилдаг хүн олдохо. Тэдэшни нюдөө аняад заһаха, — гэжэ баабай нүхэрэймни һанаань тэгшэлбэ.

Би нүхэрөө удэшэхэеэ газаашаа гарабаб. Һарын үшөө гараагүй тула оршон тойронхи ой модотой хаданууд һүниин хараныхы соо бүрүүлхэнээр һүүдыжэ, сэдьхэлдэм уйдхар түрүүлнэ. Габзан үгэ дуугүйгөөр моориндоо мордобо.

— Гаранти гэжэ байдаг ха юм. Маная энэ шагнал радиодошье байна һэн. Эбдэрээ хадань, заводтоньь эльгээгээд туршыш, — гэбэб.

— Өөрөө сохижо эбдэжэрхёод гү? — гэжэ уруу дуруугаар хамар дороо гуёарбэ.

— Тоэд юумэ сохиходо эбдэрдэггүй гэжэ завод юундэ худалаар бэшээ юм, — гэхэһээ бэшэ нүхэрэйнгөө сэдьхэлынь тэгшэлхэ үгэ олобогүйб.

Габзан часыгаа заводтоньь эльгээхэшүү болоод, боро мориёо гүйлгэн, һүниин лэн харанхы руу шэнгэн орожо, харагдахаяа болишобо. Гэбэшье моринойнь туруунай саһанай шаршаганаса табарха хүндын шэбэрэй бургаһан шугые суурятуулна. Иимэ жэхымэ һүни гэр гэртээ хүрэтэрөө дуу дуулалдагша бэлэйбди. Гэртээ дутэлхэдөө, нохойнгоо хусахадань, дүугаа хуряахаш. Габзан дуушье дууланагүй. Тоэд шагнал часыгаа эбдэжэрхинэн нүхэрни юундэ дуу дуулахаб даа. «Бидэнийе, залуу хонишодые, хүхеэхэ, урмашуулха гэжэ колхозой правленийн, түрүүлэгшын нүхэртэм шагнал үгэһэн часын эбдэршэһэн ушар ямар гэмшэлтэйб, харамтайб», — гэжэ сэдьхэлдээ шаналан, үний удаан газаагаа зогсоо һэм.

ДУУНУУД

Үгэнь Г. Д. Дамбаевай
Хүгжэмынь Ю. Ирдынеевэй.

ИНАГЛАЛШ БАЙБАЛЫНЬ

Арюухан магнайдаш уршалаа
гарбалынь —
Анжаран гуниглан ябаһанайш
хэрэгүйл даа.
Аглагхан зүрхэндэш
инаглалш байбалынь—
Айдарлан хоюулаа
жаргалтай ябахалди.
Айдарлан хоюулаа
жаргелгай ябахалди...
Һаншаг ааа эхилжэ
толгойнгоо сайрабалынь
Һанаагаа зобожо ябаһанай
хэрэггүйл даа.
Халуунхан дуранайш
энхэрэлш байбалынь—
Хоюулаал амгалан
жаргалтай ябахалди.
Хоюулаа амгалан жаргалтай
ябахалди.

ЭЖЫ АБА ХОЁРНАЙ

Наадатай хүхюухэн ябаһан
аад.
Наһатай болообди бүүхэн
гытэ даа.
Нараталй сэлмэгхэн замби
дээрэ
Наятай болохотнай
гайхалгүйхэн даа.

ДАБТАЛГА:

Эгээл һайхан аба эжы
хоёрнай,
Элүүр энхэ үндэр наһа
эдлыт даа.
Үбгэн буурал таабай, тоодэй
болонхой
Үнэр баян, буянтайхан
һуугыт даа.
Юроолтэй зугаатай ябаһан
аад.
Нюруухан болообди бүүхэн
гытэ даа.
Юртэмтэ дэлхэйнгээ нюрган
дээрэ
Ерээдээш дабахатнай
гайхалгүйхэн даа.

ДАБТАЛГА:

Задарюун сарюухан ябаһан
аад,
Зүнтэгхэн болообди бүүхэн
гытэ даа.
Замбихан юртэмсын альган
дээрэ
Зуугаадааш дабахатнай
гайхалгүйхэн даа.

ДАБТАЛГА:

БҮҮХЭН МАРТААРАЙ

Аалихан намарай эхилээд,
Аглаг дайдынгаа сайрааш
наань,
Аянай шубуудай зэлэтээд,
Алас холоёо зайлааш
наань —
Бүүхэн захяашаа мартаарай,
Бүүхэн захяашым мартаарай,
Найрлан игаанан хабар
Найдан захилсаашаяа
бүүхэн мартаарай.

Мүн «Эжы аба хоёрнай» гэһэн дуунийнь арад зоной дунда мэдээжэ болоһоор үнинэй.

Гарма-Доди Дамбаев зохёохы ажалайнгаа охин соо ябана. Тэрэнэй үшөө олон рассказ, туужа, дуунуудые үргэн олон уншагшаднай хүлээнээр. Уран туужынь харгы урагшатай байг лэ!

Георгий ДАШАБЫЛОВ.

ТАСС: ТҮБИ ДЭЛХЭЙ МҮНӨӨДЭР

КОПЕНГАГЕН.

Дани, Финлянди, Швеци, Европын хойто х

ХЭНШЬЕ, ЮУНШЬЕ МАРТАГДААГҮЙ

ОЛОН ЖЭЛЭЙ ҮНГЭРӨӨШЬЕ ҺАА...

Манай дунда һургуулиин түүхын ба хизаар ороноо шэнжэлэлгын музейн дэргэдэ «Бэдэрэлгэ» гэжэ бүлэг долоодохи жэлээ худэлнэ. Тус бүлэгэй эдэбхитэдэй ашаар дайнай газарһаа бусаагүй манай нютагай 65 бүһэтэйшүүлэй арбан табанайнь наһа барагаа ба худөөлүүлэгдэһэн газарнууд һүүлэй жэлнүүдтэ тодорхойлогдоһон, 33 хуушан фото-зураггуудые оложо олошоруулһан, нютаһаа холо һуудаг зонтой бэшэлсэдэг байна.

Мүнөө ябажа байгаа һуралсалай жэл баһал һонин хэмжээ ябуулгануудтай байба гэхэдэ алдуу болохогүй. Нэн түрүүн «Бэдэрэлгэ» бүлэгэй гэшүүн Дудари Дамдинова Оборонын министерствын түбэй архивһаа иимэ харюу абаа:

«346-дахи ябаган сэрэгэй дивизиин, 1166-дахи стрелково полкын сэрэгшэ **ЦЫБЕНОВ Бальчин Сундуевич**, 1903 ондо БМАССР-эй Захааминай аймагай Улэгшэн һууринда түрэһэн, 1943 оной октябриин 21-дэ наһа барагаа, Запорожско областиин Мелитопольско районой 41.4 гэжэ үндэрэй худөөлүүлэгдэнэн юм. Һамганиинь Цыбенова Сэржэма Майн 1-нэй нэрэмжэтэ колхоздо ажаһуугаа, Баримта: Оборонын министерствын Түбэй архивай 49765-с мэдээсэл. 1943 он.

202-дохи ябаган сэрэгэй дивизиин 1317-дохи стрелково полкын сэрэгшэ **Даба Гармаевич ГАРМАЕВ** 1902 ондо БМАССР-эй Захааминай аймагай Улэгшэн һууринда түрэһэн, 1942 оной мартын 13-да наһа бараа, Ленинградай (мүнөө Новгородой) областиин Лычевска районой Пустыня тосхонай урда түрэл колхоздоо хүдэлжэ, яһала бэрхэ ажалшан гэжэ тоотой ябаа гэлсэдэг. Тэрэнэй түрэһэн зээ хүбүүн Б.-М. Ц. Гармаев мүнөө нютагтаа ажаһууна. Бата-Мунхэ таабай: «Зургаан үүри хүбүүд нэгэ-удэр мэрдоһон юм. Зэдэ гол уруудажа ошоһон зургаан хүбүүдэй, ганса нэгэниинь бусаа, бэшэниинь дайнда наһа бараа»,— гэжэ хөөрэнэ.

Б. С. ЦЫБИКОВ баһал энэ һайһо угай Холтитоной аймагай хүн һэн ха. Хамтын ажалда ябаа. Гадна ехэ мэргэн ангуушан байгаа гэжэ хэлсэдэг. Басаганиинь Сэсэг Бальчиновна дунда һургуулиин тогоошо, хүбүүн басаган хоёрой эхэ олон аша, зээнэрэй төөби болонхой. Абынтнай наһа барагаа ба худөөлүүлэгдэһэн газар тодорхойлогдобо гэжэ дуулгадаһан байха. Эсэгынгээ фото-зураг олон болгожо, һургуулиин музейдэ бэлэглэхэ һаналаа мэдүүлэх һэн. Энэнь хадаа һайн, буянтай хэрэг гэжэ бидэ тоолоногдоо.

«Бэдэрэлгэ» бүлэгэй гэшүүн Дондокова Наташада харюу ерэхэдээ: «Сэрэгшэ **ВАНЧИКОВ Лубсан Аюшеевич**, 1912 ондо Улэгшэн һууринда түрөө, Захааминай РВК-гаар сэрэгэй албанда татуулаа, 1942 оной август һерада һураггүйгөөр үгы болоо гэгдээ һэн.

Сэрэгшэ **ВАМПИЛОВ Базар**, 1897 ондо Улэгшэн һууринда түрөө, Захааминай РВК-гаар сэрэгэй албанда татуулаа, 1945 оной февраль һарада һураггүйгөөр үгы болоһон байгаа.

Сэрэгшэ **ШАГДУРОВ Баяр Абидуевич**, 1904 ондо Улэгшэн һууринда түрөө, Захааминай РВК-гаар сэрэгтэ татуулаа, 1942 оной декабрь һарада мүн лэ һураггүйгөөр үгы болоо.

ГУРЖАПОВ Доржо Цыренович тухай документнүүд тус бүрөө ялгаатай. Нэгдүгээр һонин: Гурбан басагадһаа 11 зээнэртэй, олон гушанартай болоод, наһанай хани нүхэр Дэжэд төөбиитэй ажаһууна. Гадна Сэдэмпэй таабай дайнда Дайшалхы Алдар Солын 3-дахи шатын орденде, «Шэн габьяагай түлөө» медальда ба бусад олон шагналда хүртэнхэй, хоёр дахин шархатаһан намтартай. Эрэлхэг сэрэгшын орденние түргэхэн эзэндэнь тухай документнүүд тус бүрөө ялгаатай. Нэгдүгээр һонин: Гурбан басагадһаа 11 зээнэртэй, олон гушанартай болоод, наһанай хани нүхэр Дэжэд төөбиитэй ажаһууна. Гадна Сэдэмпэй таабай дайнда Дайшалхы Алдар Солын 3-дахи шатын орденде, «Шэн габьяагай түлөө» медальда ба бусад олон шагналда хүртэнхэй, хоёр дахин шархатаһан намтартай. Эрэлхэг сэрэгшын орденние түргэхэн эзэндэнь барюулха хэрэгтэ туһалыт гэжэ Буряадай республикын сэрэгэй комиссариадта хандаад харюу хүлеэжэ байнабди.

Г. Ц. ОЧИРОВ Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай һүүл багаар хүндөөр шархатажа, Улаан-Удэ хотын 324-дэхи сэрэгэй эвакоспитальда 1946 ондо наһа барагаа. Забайкалиин сэрэгэй округой архивай дарга Черный».

Гуржап Цыдэмпилович хатагин угай Байсагалтанай аймагай хүн байгаа. Дээрээ хараха Ринчинжаб ахатай, хойноо дахуулха Сэрэн гэжэ дүү басагатай һэн. Дунда һургуули, Хяагтын педтехникум дүүргээд, нютагтаа багшалаа. Айл бүлэ боложо үрдэгэгүй. Ринчинжаб ахань дайнай халуун бүлеэниие дуулһан амасаһан, плендэшье ороод байгаа. Тэндэһээ тэрьедэжэ, фронтын шугам гараад, дайгаа Германиин газар дээрэ дүүргэнэн гэдэг. 1947 ондо сэрэгэй албанһаа табигдажа нютагаа бусаа. Ажалай амжалтын түлөө Октябриин Революциин орденоор шагнагденхай. Дүү Сэрэн басаганиинь баһал ажалда бэрхэ, түргэн бушуу байгаа. Мүнөө Сэрэн Цыдэмпиловна Хүндэлэлэй Тэмдэг ордентой юм.

Сэлэнгын аймагай Новоселенгинскыи поселково Советдэй дэргэдэ байгуулагдаһан ветеранууддай советдэй түрүүлэгшээр худэлжэ байһан маная нютагай Ц. Ц. Реднаев һаяхан һонирхолтой бэшэг бэшэжэ, өөрынгөө үнгэтэ фотозураг эльгээгээ. Цыдэмпил Цыбенович дайнай үедэ 120 мм. миномёдой командир ябаа, Улаан Одоной, Эсэгэ ороноо хамгаалгын 1-дэхи, 2-дохи шатын орденууд, партиин, дайнай ба ажалай ветеранай тэмдэгүүд тэрэгэй сээжые шэмэглэнэ.

Х. А. ШАГДУРОВ нэгэдүгээр һойһо угай хүүшхэтэнэй аймагай болоно. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай эхилхэдэ, Хандажаб Абидуевич Москва хотын погранична училищида багшалжа байгаа. Москва шадар болоһон шана байлдаануудта хабаадаһан юм. Олон жэлдэ Гурэнэй аюулгүйе сахиха органуудта худэлһэн, мүнөө наһанайнгаа амаралгада гараһан капитан Улаан Одоной, Эсэгэ ороноо хамгаалгын 2-дохи шатын орденуудтай, «Москва хамгаалһанай түлөө», «Дайшалхы габьяагай түлөө» гэхэ мэтын, мүн бусадшье олон медальнуудаар шагнагдаһан байгаа. Тэрэнэй аха Баяр Абидуевич дайнда наһа барагаа, харин Буда Баярович хүбүүниинь Японой дайе дералсаад бусажа ерээ. Мүнөө Хандажаб Абидуевич наян нэгэ наһатай, Улаан-Удэ хотодо ажаһуудаг.

Бэдэрэлгэ үргэл жэлһөөр.

Памажаб ОЧИРОВ,
Улэгшэнэй дунда һургуулиин багша.

Захаамин.

ЭҮРХЭТЭЙШҮҮЛЭЙ НЭГЭН

І. Дэлхэйн эрхим мэргэн

Бага балшар наһанһаа эхэ, эсэгынгээ һургаал заабариин ёһо заншаараар хүмүүжэһэн хадаа, аха нүхэдөө дахажа, тэдэнэйнгээ гуйлаһан амжалта дууряаха дуратай байһан гээшэ. Ефим Леонтьевич Хайдуров Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан, «1941—1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай үедэ шэн габьяата ажалай түлөө» «Ажалдаа шалгарһанай түлөө» хоёр, «Ажалай ветеран», СССР-эй ойн баярай хэдэн медальнуудаар шагнагдаһан юм.

Мүнөө тэрэнэй энгэртэ «СССР-эй спортын хүндэтэ мастер», «СССР-эй габьяата тренер», «СССР-эй ухаалан зохёогшо, урлан нарижуулагша» гэһэн тэмдэгүүд яларна. Энээнһээ гадна, Буряадай ССР-эй физкультурын габьяата худэлмэрилэгшэ, шэнэ түхэлэй агнуурийн-спортивна техникэ бүтээжэ, нэбтэрүүлһэнэйнгээ түлөө СССР-эй Министрнүүдэй Советэй шангай лауреат гэһэн хүндэтэ нэрэ солотой болоһон байна.

1989 оной октябрь һарада нүхэр Хайдуров Ажалай Улаан Тугай орденоор шагнагдажа, хамта худэлдэг нүхэдөө, спортсменүүдээ, үргэн Буряад ороной ажалшадые аргагүй ехэер баясуулаа, омогорхуулаа һэн.

Ефим дунда һургуули дүүргэхэдээ, инженер болохоб гэдэг һэн ха. Хүбүүнэйнгээ энэ эрмэлэлэые эхэ, эсэгэнь дэмжэжэ, Москва эльгээгээ бэлэй. Бага наһанһаа номдо бэрхэ хүбүүн Бауманей нэрэмжэтэ дээдэ техническэ училищида бүхы шалгалтануудаа эрхим бэрхээр баряад, студент болоо һэн. Спортдо дуратай Ефим түрүүшын үдэрһөө сагаалса мэргэлхэ буудалгын секциде ябахадаа, мэргэн байнаа харуулдаг, мэргэжэл шадабаряа дээшэлүүлхын хойноһоо үсэд нэтэрүүгээр ороолдодог байба. Училищиин тренернүүд И. Ф. Илюшин, В. В. Губарев, О. М. Жгутов гэгшэд тэрэнэй сагаалса мэргэлхые харахадаа, нэтэрүү ороолдосотой байһыень обёоржо, ерээдүйдэ холо ошохо өөрын мастерые хүмүжүүлхэ, һургаха зорилго урдаа тавижа, Ефимэй мэргэжэл шадабарияа дээшэлүүлхэдэнь, горитой туһаламжа үзүүлдэг, зүбшөөл заабаришье үгэдэг байһаниинь ойлгосотой. Тэрэ гэхэһээ уламжалан, нютагаймнай хүбүүн училищиин болон Москва хотын студентнүүдэй дунда мэргээр буудадаг байһанаа харуулба.

1956 оной августын 27-ной үдэр сагаалса буудалгаар СССР-эй ДОСААФ-ай үнгэргэһэн бүхэсэюзна мүрысөөнэй һүүлшын шалгалта гараа һэн. Мүрысөөнэй түрүүшын үдэр бага аматай пистоледдээр буудахадаа, Ефим 293 очко абажа, нүхэдэйнгөө дундаһаа шалгарһан байгаа. Тиигээшье һаань, ороной эрхим мэргэн гэдэһэн мэдээжэ спортсменүүд Борис Крихели (Москва), Георгий Волынский (Киргизи), гэгшэд үшөөл сагаалса дээрэ гараадуй, Ефимэй түйлаһан амжалта хаража, баясажа, байгаа бэлэй.

— Ефим, мүнөөдэр илажа гарэхаяа оролдохо ёһотойш, — гэжэ тэдэнэй нэгэн мүрысөөнэй һүүлшын үдэр хэлээ һэн ха.

Эртэ үглөөгүүр спортсмен бүхэн команда, нүхэдэйнгөө амжалта туйлаха хэрэгтэ һанаата болоһон, тэдэнэй сагаалса мэргэлхэтэйнь зэргэ дурамбайдажа, амжалтаарнь баясан, спортсмен бүхэнөө. «Һайн тудабаш, 10. Тиигээд лэ бууда» гэлдэжэ һанамжалдаг, хашхаралдадог һэн. Ефимые һанаата болонхой, мүрысөөнэй талмай дээрэ гараба. Тиигэһээршье хойноһоо үни бутаруулан пистоледдэй номонууд һурэжэл, һурэжэл мэдэнэ. Дун гаргахада: Ефимэй онобшотойгоор табиһан номонуудай нэгэниинь лэ 9-ыг тудажа, хамта дээрээ 300-һаа 299 очко абаһан байба. Иимэ амжалта СССР-эй мэргэн буудагшадай дунда түрүүшынхээ түйлагдаа бэлэй. Энэнь 1955 ондо Бухарест хотодо тогтоогдоһон дэлхэйн рекордһоо 5 очкогоор үлүү һэн.

Агнуурида гараэхадаа, буудаһан лэ гүрөөһэ гү, али хэрмэсэ нэгэл номоор унагаадаг һэн,— гэжэ. Ефимэй эсэгэнь Леонтий Яковлевич, дэлхэйн рекордтой тогтооһон тухайгаа хүбүүнэйнгээ телеграмма абаад байхадаа, омогорхоо бэлэй.

— Хэншье хадаа амитадые буудахадаа, тэдэниие зобоонгүй унагаахал ёһотой. Юуб гэхэдэ, шархатаһан аа, гүрөөл хэды зободог, гулидаг гээшэб? Һүүлэй үедэ заримашуул амитанай холо байхадань буудажа, шархатуулаад орхижорхидог ха юм. Энэ тон буруу даа. Илангаяа хэрмэ буудахадаа, һайнаар даа, һайнаар мэргэлхэ шухала. Жэшээнь, би хэрмэнэй нюдэ багаар тудахые эрмэлэдэг хүм. Яахадааб гэхэдэ, тархи руугаа буудуулһан хэрмэн тэрэ дороо үхэдэг, арланиинь шье бурин бүтэн байдаг шуу. Харин шархатаһан хэрмэнэй модоной гэшүүһэ тэбэреэд, баохиржа байхые хасаа һэн гүт? Хэды хайратай болодог бэ? Энээниие харза һаа, буудажашье шадахаяа болитороо уярдаг гээшэбди,— гэжэ Леонтий Яковлевич хөөрөөгшэ һэн.

Леонтий Яковлевич Хайдуров агнуурида дуратай һэн тула амаралтын удэрнүүдтэ ой тайгада гарахадаа, гурбан хүбүүдээ дахуулжа ошодог байһан юм.

Ефим Хайдуров 1925 оной январиин 15-да түрэһэн юм. Долоотой ябахадаа, эхин класста һуража эхилһэн 1942 ондо Улаан-Удын 10-дахи дунда һургуули дүүргэһэн юм. Тиин 10-дахи классай һурагшад Ефим Хайдуров Анатолий Баранов хоёр һургуули соогоо сагаалса мэргэлхэ кружок эмхидхэбэ ха. Абаһаар тэдэ «Наган» револьвёрээр хэдэн хэшээл хэһэн, буудаадшье туршаһан байгаа. Хүбүүдэй иигэжэ шуулдаһаар байтар. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хүбүүд татагдажа эхилээ һаеб даа.

Ефим Хайдуров кружогто ябахадаа, 25 метрэй зайһаа буудахадаа, 42—43 очко абадаг һэн. Энэнь тэрэнэй Улаан Армида мордохын урда тээ ёһотойл һуралсал, һургаал боложо үгэһэн юм. Дунда һургуули дүүргэһэнэй удаа хэдэн хүбүүд авиационно заводто худэлжэ эхилбэ. Ефим фрезеровщигоор худэлхэдөө, халаанайнгаа даабариие 150—165 процент дүүргэжэ, цехэй худэлмэришэдэй дундаһаа стахановец гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм.

1943 оной август һарада Улаан Армиин зэргэдэ абтажа, абаһаар Ульяновск хотодохи сэрэгэй училищида орооһон байна. 1944 оной июнь һарада офицер болоһон Хайдуров Москва эльгээгдэжэ, дэлхэйн рекордһоо 5 очкогоор үлүү һэн.

Агнуурида гараэхадаа, буудаһан лэ гүрөөһэ гү, али хэрмэсэ нэгэл номоор унагаадаг һэн,— гэжэ. Ефимэй эсэгэнь Леонтий Яковлевич, дэлхэйн рекордтой тогтооһон тухайгаа хүбүүнэйнгээ телеграмма абаад байхадаа, омогорхоо бэлэй.

— Хэншье хадаа амитадые буудахадаа, тэдэниие зобоонгүй унагаахал ёһотой. Юуб гэхэдэ, шархатаһан аа, гүрөөл хэды зободог, гулидаг гээшэб? Һүүлэй үедэ заримашуул амитанай холо байхадань буудажа, шархатуулаад орхижорхидог ха юм. Энэ тон буруу даа. Илангаяа хэрмэ буудахадаа, һайнаар даа, һайнаар мэргэлхэ шухала. Жэшээнь, би хэрмэнэй нюдэ багаар тудахые эрмэлэдэг хүм. Яахадааб гэхэдэ, тархи руугаа буудуулһан хэрмэн тэрэ дороо үхэдэг, арланиинь шье бурин бүтэн байдаг шуу. Харин шархатаһан хэрмэнэй модоной гэшүүһэ тэбэреэд, баохиржа байхые хасаа һэн гүт? Хэды хайратай болодог бэ? Энээниие харза һаа, буудажашье шадахаяа болитороо уярдаг гээшэбди,— гэжэ Леонтий Яковлевич хөөрөөгшэ һэн.

Леонтий Яковлевич Хайдуров агнуурида дуратай һэн тула амаралтын удэрнүүдтэ ой тайгада гарахадаа, гурбан хүбүүдээ дахуулжа ошодог байһан юм.

Ефим Хайдуров 1925 оной январиин 15-да түрэһэн юм. Долоотой ябахадаа, эхин класста һуража эхилһэн 1942 ондо Улаан-Удын 10-дахи дунда һургуули дүүргэһэн юм. Тиин 10-дахи классай һурагшад Ефим Хайдуров Анатолий Баранов хоёр һургуули соогоо сагаалса мэргэлхэ кружок эмхидхэбэ ха. Абаһаар тэдэ «Наган» револьвёрээр хэдэн хэшээл хэһэн, буудаадшье туршаһан байгаа. Хүбүүдэй иигэжэ шуулдаһаар байтар. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хүбүүд татагдажа эхилээ һаеб даа.

Ефим Хайдуров кружогто ябахадаа, 25 метрэй зайһаа буудахадаа, 42—43 очко абадаг һэн. Энэнь тэрэнэй Улаан Армида мордохын урда тээ ёһотойл һуралсал, һургаал боложо үгэһэн юм. Дунда һургуули дүүргэһэнэй удаа хэдэн хүбүүд авиационно заводто худэлжэ эхилбэ. Ефим фрезеровщигоор худэлхэдөө, халаанайнгаа даабариие 150—165 процент дүүргэжэ, цехэй худэлмэришэдэй дундаһаа стахановец гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн юм.

1943 оной август һарада Улаан Армиин зэргэдэ абтажа, абаһаар Ульяновск хотодохи сэрэгэй училищида орооһон байна. 1944 оной июнь һарада офицер болоһон Хайдуров Москва эльгээгдэжэ,

Оборонын Ар... риадта албаа... һэн. Эндээ 194... алба хэһэнэй... Удэ хотоё бу... байгаа. Абаһаа... мо» бүлгэмдэ... инструктор, уд... горкомдо худэ... 1951 ондо М... механическа и... һон юм. Тэрэнь... уманай нэрэмж... ническэ учили... һэн.

1948 ондо «Д... дэ худэлжэ яб... рис ахатаяа м... жа һураһые о... гаа. Тиихэдэ... дэхи разрядтай... ха юм. Зүгөөр... ража захаһаа... һөө мэргэн б... нэтэрүүгээр бэ... мурысөөнүүдтэ... лээ бэлэй. Т... 1955 ондо СС... ри эзэлхын т... дэ хоёрдохи... СССР-эй. спор... лоо һэн. Энэ... хэдэн жэлэй т... суглуулагдамал... шүүн боложо... олон тоото... хабаадаһан ба... Европын түрү... түлөө Италида... мурысөөндэ м... хоёр удаа (... ёөр хоорондо... һэн юм. 1962... түрүү һуури... Каир хотодо... мурысөөндэ к... ёр удаа алт... хоорондын м... гэн медальда... Хойто жэлдэнь... тодо Европын... эзэлхын түлөө... мурысөөндэ к... гаржа, алтан... нэн байгаа. Э... нэ гаргаа, Э... элдэб мурысөө... гаргаагүй хаба... 1955—1959 он... ДОСААФ-ай... һуури эзэлхын... мурысөөнүүдтэ... шалгаржа, ч... торгон лент... олон дахин... 1957 он Ефи... эгээл урагшаа... һэн. Энэ жэл... түргэн буудаг... ДОСААФ-ай... спортсмен Хай... туйлажа, чемп... гэдэ хүртэнэ... хэдэ Ефим г... та туйлахамн... доггүй, харин... шэлдөө мэрг... даа үетэн н... тэниие һурга... эрмэлэзэлдэ... най Ефим һ... жуугаар чиг... эдэбхитэйгээ... Энээнһээ гадн... хэндэ амжал... гайхалтай юм... бэрхэ. Гайхах... гэжэ үетэн н... нүүдынь омог... юм.

Б. ...

(Түгэсхэлынь 5 дахи...)

АМАРХА ЗУУРЫН ХӨӨРЭЛДӨӨН

Рассказ

Арсалан ЖАМБАЛОН

Захагүй гэхээр үргэн нэлэнхы тала Удэшын наран сиидэгэр огторгойн хаяа руу яаралгүй ялихаараар һолжорон, аяар холо талын дуурһадхада бүхэнтэн байгааша хаданудай саагуур далда орохоор шэглэнхэй. Тэрэнэй шэжэр алтан туяа огторгой өөдө сасаржа, үнгын гэрэл бадаруулан, асари ехэ аад, гоё һайхан зураг мэтээр үзэгдэнэ.

Байгаалиин иимэ һайхан үзэгдэлдэ сэдьхэл бодолоо эзэлгэдэжэ, урма зоригоо халяан, ябадалаа тургэдхэнэбди. Хүл доогуурнай үе-үе нимгэн саһан дайралдан шаршаганана. Тиигэхын забһарта баһа саһагүй халсархай харгын тоохон үрхирхэдэл гэнэ. Энэ үргэн талын хөргыгаар колонно боложо жагсанхай, урагшаа тэгүүгээ ябаһан бидэнэй толгой дээгүүр улэ мэдэг уурал бааяна. Үбэлэй жабар хасарнуудаймнай мүнсылдэтэр хүйтэн амисхалаар хайрана. Харгын хоёр хажуугаархи хуушан саһан дээгүүр тараһан удэшын улаан наранай һүүлшын аргамжа туяа алад холо руу харбажа, хүн бүхэнэй нюурта тудан, нюдэ һаргаана.

...Үглөөнһөө хойшо нилээд ута зам дабаабди. Табяад модо газарта ябаа хабди. Удын хоол хэдыдэ болоо һэн бэ? Оо, үни даа... Долоон час үнгэрөө... Саашаа ябаха бүрөэ хүшэршэг болоно. Худөөдэ хүйтэншье һаань, халуудаһаншье, эсэһэншье хэбэртэйбди. Зарим нүхэд эсэһэн хүлнүүдээ баалажа, хүндөөр татан алхална. Нюурнуудная нуутагарнууд болотороо, харгын тоохондо дарагданхай. Хүн бүхэнэй үргэбшэ хүндөөр үзэгджэ, буу, сүүмхэ, противогаз, хүрээ бэенүүдынь дарана. Хүлнүүднай тулга муутай боложо эхилээ. Аман хатажа, унданшье хүрэнхэй. Теэд улаан армеецүүд иимэ утын замда даданги тула өхээр ядаһан хэбэр үзүүлнэгүй, урагшаал үсэд нэтэрүүгээр ябана. Үлэжэ хожомдоһоншье хүн юрэ харагданагүй. Яба ябаһаар нэгэ набтархан хадын бооридо хүрэбэбди.

— Амарая-яа! — гэжэ колоннын менлайһаа дам хойшонь утаар татан дамжуулһан команда соностобо. Иимэ амаралые үнинэй хүлеэжэ ябаа ха юмбибди.

Бүлэг бүлэгөөрөө. таһаран, зохисотой газар шэлэжэ, үргэбшэеэ абаад, амархаяа һуубабди. Зариман хүлнүүдээ үргэбшэ дээрээ табяад хэбтэнэ.

Удабашьегүй, аянда хоол бэлэдхэдэг нүүдэл кухни шэрэһэн тэргэ сиббэгэр хухэхэн утаа гэзэгэтүүлһээр бии боложо, тэрэнэй хэдэн тээнэ котелогуудаа барихэн сэрэгшэд һубаридан сугларжа эхилнэ.

Хахад час болоһон хойно, хоол эдижэ садаад, бултадаа һуури һууридаа амарха гэжэ тараба. Энэ үедэ олоороо сугларжа һууһан бүлэг сэрэгшэдые обёорбоб. Тэдэнэй аманһаа тамхинай утаан таһарнагүй. Нэгэнэйнгээ һонин юумэ хөөрэхэдэ, бэшэниинь ташаганаса энеэлдэшэхэ юм.

Энээниие һонирхожо, сэрэгшэдтэй зэргэлэн һуугаад, энэ үнгөөрөө сэдьхэл бодолоо хүхюун хөөрэлдөөндэ хамжабаб. Орденто фронтовик, агитатор Иван Андреевич Рогачев эльдэб һонин юумэ хөөрэжэ, нүхэдөө хүхеэнэ.

Хэлхеэ холбоошодой взводой сэрэгшэ Баяртуев хаанаһаашьеб хүрэжэ ерээд, хүндэ хүндөөр уухилан, бидэнэй хажууда ябууд дундаа хэбтэшэбэ. Сабиргай руунь хүлһэн мухарин урдана.

— Энэ хаанаһаа иитэрээ мэгдэжэ ерэбэш? Али хүндэ намнуулаа гүш? — гээд хэншьеб шоглон асуугаадхина.

— Гэнтэ юундэ намайе хүн намнаха болоо юм бэ? Яаралтай орьёлуулан, дайсадые үзэн ядажа, шулуун зориг зангиданхай, дутуу сохигдоһон гитлеровскэ частьнуудые бүри саашань, үхэлэйнь нүхэн руу мөрдэн намнажа ябаабди. Нэгэтэ иимэ нэгэ даабари дүүргэхэ ушар тохёолдоо һэн. Дайсанай оборонын наада заха бидэнһээ хэдэн модо зайтай байба. Дайсаниие бухэжэһэн газарһаань хобхо сохин усадхаха гэһэн захиралта манай подразделениүүдтэ үгтэһэн байгаа. Тиин хүршэ подразделениин командтаһагта үгы байна. «Һураггүйгөөр үгы болоһон сэрэгшэдэй тоо хамта гуша гараһан байгаа.

Харин эгээл һонирхолтой, баярые асарһан харюу Ванчикова Арюунада ерээ. «Барюулагдаагүй шагналнуудай картотекэдэ лигэжэ бэшээтэй байба: «Младша сержант БАНЗАРАКЦАЕВ Цыдэмпил Цыбикжапович 31-дэхи армиин 62-хи ябаган сэрэгэй дивизиин 104-дэхи стрелково полкын отделениин командир, гарай станково пулемётчик, 62-дохи ябаган сэрэгэй дивизиин 1945 оной февралиин 1-нэй захиралтаар Улаан Одоной орденоор шагнагдаһан байба. Шагнал барюулагдаа гэһэн мэдээсэл сэрэгэй Түбэй архивта үгы. Таһагай даргын орлогшо Тищенко». Цыдэмпил Цыбикжапович өөрөө хонгоодор угай Солдатан аймагай хүн болоно. Колхоз болохоһоо хамтын ажалда 'эдэбхитэйгээр ябалсаа. Дайнай урдашье, мүн дайнай һүүлээршье олон жэлдэ түмэршэ дарханаар хүдэлһэн тула нютагтаа дархан Сэдэмпэй гэжэ алдаршанхай бэлэй. Мүнөө үбгэжөөл наян наһа наһалбашье, үшөөл хүл хүнгэн, үбһэ хулһаяа өөрөө абадаг, зун, намарай сагта малһаа совхозой посхоод харуулһалдаг юм.

Тиимэһээ тэрэ ехэ һэримжэтэй, наринаар ябаха ёһотой юм даа, — гээд Иван Андреевич хөөрөөгөө саашань үргэлжэлүүлнэ. — Нэгэтэ немец связной энеэдэнэ хүрэмөөр ушар байдалда ороо бэлэй. Хоёр сэрэгшэдтэй суггаа таглнуулда гараба гээшэб. Худөөдэ гараад, нэгэ бүлэг бургаһанда бэеэ далдалан хараашалжа байтараа, багахан тосхонһоо немец солдадай гаража, энэ тэрэ модо зубшан ябахыень харажархибабди. Тиин